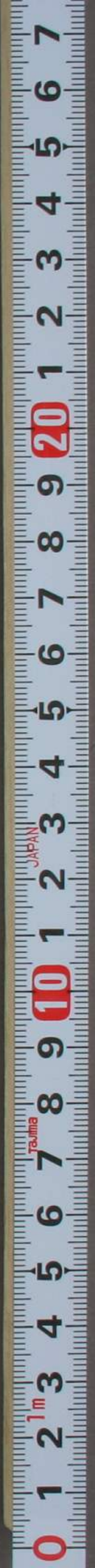

洋学文庫
文庫8
B257

和蘭文典後編
全

Handwritten mark resembling a stylized '2' or '7'.

Handwritten mark resembling a stylized 'H'.

Handwritten mark resembling a stylized 'E'.

Handwritten mark resembling a stylized 'E'.

Handwritten text, possibly a signature or date, written upside down.

SYNTAXIS,
 OF
 NEDERDUITSCHÉ WOORDVOEGING,
 和 蘭 文 典
 UITGEOEVEN DOOR DE
 MAATSCHAPPIJ:
 會 社 關 形
 TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.
 闡 國 利 用

SYNTAXIS,
 OF
 WOORDVOEGING
 DER
 NEDERDUITSCHÉ TAAL,
 UITGEGEVEN DOOR DE
 MAATSCHAPPIJ:
 TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

TE LEYDEN, DEVENTER EN GRONINGEN, BIJ
 D. DU MORTIER EN ZOON,
 J. H. DE LANGE, EN
 J. O O M K E N S.
 MDCCCX.

VOORBERIGT.

De RUDIMENTA, of Gronden der Nederduitsche Taal, door de Maatschappij: Tot Nut van 't Al, gemeen, in het jaar 1805 uitgegeven, moesten, volgens het door haar genomen besluit, van eene SYNTAXIS of Woordvoering gevolgd worden. Verscheidene beles-selen hebben de uitgaaf daarvan tot heden vertraagd. Zij heeft echter thans het genoegen, dezelve bij dezen het algemeen, en bijzonder de scholen aan te bieden, in hoop van, door de uitgaaf van het een en ander, het hare toe te brengen tot aankweeking der kennis en beoefening van de, zoo wel door hare regelmatigheid, als bijzonder door haren rijkdom, schoone Hollandsche Taal.

Het zal voorts niet ondienstig zijn, omtrent het gebruik van dit werkje nog het volgende te melden. Hetzelve is niet geschikt dan voor leerlingen, die reeds de algemeene gronden der taal uit de Rudimenta hebben leeren kennen, en van de onderscheidene deelen der rede, derzelve gebruik, de verbuiging der zelfstandige en byvoegelijke naamwoorden, de vervaeging der werkwoorden, en wat dies meer zij, volkomen onderrigt zijn. Het dus voorbereide leerlingen leze de onderwijzer deze verhandeling over de woordvoering, bij kleine zamenhangende gedeelten, op die wijze, dat hij hen telkens over het gelezene onderhoude en door vragen beproeve, of zij hetzelve wel volkomen verstaan hebben. Om dit te better te onderzoeken, geve hij hun, zoo veel doenlijk, voorbeelden op, die tegen de voorgestelde regelen aanloopen, en zie,

of zij door het gelezene in staat gesteld zijn, om het gebrekkige daar, van aan te wijzen en te verbeteren. Bijzonder zal deze oefening nuttig, ja noodzakelijk mezen bij de lezing van het tweede en derde Hoofdstuk, die, hoe zeer uit hunnen aard de minst uitvoerige, echter niet de minst belangrijke, en ter bevattning niet even gemakkelijk zijn, als het eerste. Hier zij derhalve de onderwijzer bovenal bedacht, om hetgeen hij vermoeds of ontdekt, dat den leerlingen niet volkomen duidelijk is, hun door nadere verklaringen, voorbeelden enz. met volle helderheid aan het verstand te brengen. Hij schryve ten dien einde kleinere of langere zinnen, naar mate de aard der zaken dit vordert, op het bord, en bringe daarin voorbedachtelijk zulke gebreken, als waartegen in het verhandelde gewaarschuld wordt, en leere hen die gebreken opsporen en verbeteren. Ook verzuime hij niet, om, bij het lezen van enig ander schoolboek, het reeds geleerde toe te passen, hun de reden af te vragen, waarom de woorden in deze en geene andere orde geplaatst zijn, hen het onderwerp der reet met hetgeen daartoe behoort van het predicaat te doen afzegen, deren en wat van dien aard meer zij. Als eene laatste en hoogste oefening eindelijk, leen met de verhandeling van dit werkje het maken van ligte opstellen, als van korte verhalen en brieven in den kindertoon, verbonden worden.

Amsterdam den 12^{den} van
Wijnsmaand 1810.

Op last der Maatschappij:

Hendrik Raveker
Secretaris.

文庫8
B 257

OVER DE
WOORDVOEGING

DER
NEDERDUITSCHER TAAL.

INLEIDING.

Alles is om eene taal wel te kennen en boven
al om dezelve wel te gebruiken niet genoeg, dat
men niet de enkele woorden naar hunnen wa-
ren klank te schrijven en uit te spreken, noch
ook dat men van de natuur, eigenschap en verbui-
ging dier woorden, en wat meer daaromtrent vals
aan te merken, volkomen onderrigt zij; het is daar
toe inzonderheid noodig, dat men niet, op wat
wijze men de woorden moet verbinden, in welk
eene orde men dezelve behoort te schikken, om ze
tot volzinnen te vereenigen, en dus eene aaneen-
geschakelde rede te doen geboren worden. Alles groot
te oogmerk toch der taal is, niet zoo zeer om daar,
door enkele voorwerpen op eene klare en verstaan,

bare wijze aan te duiden, maar veelmeer nog, om door middel van dezelve onze gedachten, oordeel, vellingen, kundigheden, menschen en begeerten aan anderen duidelijk en geregeld mede te deelen. Maar hoe kan dit geschieden, ten zij men de woorden op zulk eene wijze wete te verbinden en in zulk eene orde te schikken, dat daardoor de gansche reeks onzer voorstellingen, zoodanig als die in onze ziel aanwezig is, in die van anderen getrouwelijk worde overgebracht? Hoogst belangrijk derhalve is dat gedeelte der Spraakkunst, het welk ons die verbinding, schikking en zamenvoeging der woorden doet kennen, welke, zoo door de natuurlijke opvolging der denkbeelden in 's menschen geest, als door de bijzondere eigenschappen der tale gevorderd worden. Men is gewoon dit gedeelte Woordvoeging, of ook, met een Grieksch woord, Syntaxis te noemen. Wij hebben reeds met een woord aangeduid, welke de algemeene grondslag zij, waarop de woordvoeging rust. Die grondslag namelijk is de natuurlijke opvolging der denkbeelden in 's menschen geest, waar, door datgene, het welk in de rij der voorstellingen het eerst gedacht wordt, ook mondeling of schriftelijk het eerst wordt uitgedrukt, en de onmiddellijke verbintenis der denkbeelden ook de onafgescheidene vereeniging der woorden vordert, welke die denkbeelden aanduiden. Dus worden (om een voorbeeld ter opheldering bij te brengen) in het zeggen: een goed kind volgt de lesfen van zijnen vader, de

woorden goed en kind natuurlijk terstond bijeengeplaatst, omdat de eigenschap van goed als onafgescheidbaar van het kind gedacht wordt, en de denkbeelden, door beide die woorden uitgedrukt, in de ziel als het ware ineensmelten. Hetzelfde geldt omtrent de lesfen van zijnen vader, als zijnde de denkbeelden lesfen en zijn vader insgelijks ten naauwste vereenigd; die vereeniging nochtan is hier van eenen anderen aard, dan in het voorgaande geval, daar zij niet gelijk in dat, eene eigenschap en het voorwerp, waaraan dezelve wordt toegekend, maar twee onderscheidene en op zich zelve staande voorwerpen betreft. Het is derhalve in dezen niet genoeg de woorden, welke die voorwerpen aanduiden, eenvoudig naast elkanderen te plaatsen; maar hier is bovendien noodig, dat men de bevestiging, waarin de geest zich die voorwerpen voorstelt, afzonderlijk aanwijze, (lesfen van zijnen vader). Dit is het gene men beheersching noemt, waar, van wij in het vervolg nader spreken zullen. Voorts worden in het opgegeven voorbeeld, de woorden een goed kind, welke het onderwerp der rede uitmaken, natuurlijk vooraan geplaatst, omdat het daardoor uitgedrukte in de rij der denkbeelden de eerste plaats bekleedt. Hierop volgt natuurlijk de voorstelling van het gene een goed kind doet, hier in het algemeen door volgen aan gemezen, en daarna de meer bepaalde opgave van het gene hij volgt, de lesfen namelijk van zijnen

vader.

Alles te voren gemelde en tot dus verre opgehelderde grondbeginsel der woordvoeging is in zekere mate voor alle talen gemeen; doch men is in onderscheidene talen in de toepassing daarvan op eene verschillende wijze te merk gegaan, naar het geen de bijzondere aard der talen schein te vorderen, en aan hen, die dezelve gebruikten, voegzaamst voorkwam. Dit het laatste oogpunt beschouwd, heeft iedere taal, en gevolgelijk ook de Nederduitsche, eene bijzondere woordvoeging. Het is hier ons oogmerk alleen over die woordvoeging te spreken, welke aan onze moedertaal, in onderscheiding van andere talen, eigen is. Om dit onderwerp, zoo veel mogelijk, volledig en geregeld te verhandelen, zullen wy, in drie afzonderlijke Hoofdstukken, eerst over de verbinding van enkele woorden, daarna over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander volgen, en eindelijk over het samenstel en de onderscheidene soorten van volzinnen spreken.

I. HOOFDSTUK.

Over de verbinding van enkele woorden.

A. Over de lidwoorden en derzelver verbinding met zelfstandige naamwoorden.

I. 1. De Lidwoorden zijn, gelijk men meest, bij ons twee in getal, met name het bepalend de, het, en het onbepalend een. Derzelver dienst bij zelfstandige naamwoorden mogen wy mede als uit de spraakkunst bekend vooronderstellen; weshalve hier alleen hunne vereeniging met de gemelde woorden in aanmerking komt.

I. 2. Niet alle zelfstandige naamwoorden dielden het bepalend lidwoord voor zich. Van dezen aard zijn alle eigennamen van landen, steden en personen, als Frankrijk, Holland, Amsterdam, Delft, Pieter, Paulus enz., die, wanneer zij geen bijvoegelyk naamwoord voor zich hebben, nimmer het bepalend lidwoord voorop nemen. De reden is deze, omdat zij, niet dan een enkel voornwerp aanduiden, de, en dus in zich zelve reeds genoeg bepaald zynende, geene nadere bepaling door middel van het lidwoord noodig hebben. Het gebruik echter heeft hiervan de namen van rivieren uitgezonderd, welke altijd het bepalend lidwoord voor zich hebben, als de Maas, de Amstel, het IJ, de Rijn enz. Ook wordt dit lidwoord voor alle eigennamen geplaatst,

zoo dikwerf zij een byroegelyk naamwoord by zich hebben, als het magtige Frankryk; het handeldryvend Holland; het volkryk Amsterdam; de brave Pieter enz. In een enkel geval ook vorderen eigennamen, zelfs zonder byroegelyk naamwoord, het lidwoord voorop, als Leiden, het Athene van Holland; Vondel, de Virgilius van Nederland; Bos, suës (een beroemd Fransch redenaar) de Demosthenes van Frankryk enz. Doch, wanneer men de opgegevene voorbeelden niet enige opmerking gadeslaas, zoo ontdekt men, dat de woorden Athene, Virgilius, Demosthenes, in het verband, waarin zij voorkomen, geene mezenlyke eigennamen, maar in der daad geslachtsnamen zijn. Athene toch beteekent zoo veel als de zetel van kunsten en metenschappen; Virgilius, zegt hetzelfde, als de grootste dichter; Demosthenes, als de beroemdste redenaar.

I.3. Niet enkel de eigenlyke gezegde eigennamen van landen, steden en personen nemen geen lidwoord voor zich, maar ook in verscheidene andere gevallen en voor andere zelfstandige naamwoorden wordt hetzelfde meggelaten. Zoo komt hetzelfde niet te pas, wanneer een zaak in den onbepaaldsten zin genomen wordt. Dus zal een dorstige of hongerende u zeggen: geef mij water, geef mij brood, omdat het hem niet om zeker bepaald water, om dit of dat brood, maar in het algemeen om deze voormerpen ter berediging van zijne behoeften te doen is. Hetzelfde geldt omtrent de uitdrukkingen hard als ijzer, zacht als boter, mis als sneeuw, meek als was en meer dergelyke, als waarin alleen de soors of stoffe in het algemeen, niet eenig bepaald voormerp van die soors of stoffe bedoeld wordt.

I.4. Men zal het voorgestelde ligtelyk ook tot andere uitdrukkingen kunnen uitbreiden, als te paard rijden, over land reizen, te voet gaan, te huis blyven, aan zee wonen, buis behalen, netten breiden, brood bakken, water scheppen, lof verdienen, hoop roeden, waarheid roeken, handel drijven, bier brouwen, met bloed bemorst, en honderd andere, welke allen dit gemeen hebben, dat de daarin voorgestelde zaken of voormerpen slechts in het algemeen worden aangeduid, zonder dat men op enige bepaalde zaak of eenig byzonder voormerp, met uitsluiting van andere van dezelfde soors, het oog heeft.

I.5. Dezelfde onbepaaldheid van bedoeling is ook zaak van de meglating des lidwoords in eene menigte van gezegden, welke als spreuken gebruikt worden; als nood breekt metten; armaede roekt list; na regen komt zonneshijn; men kan geen jaar met handen breken; olie in het ruis merpen en vele andere van gelyken aard.

I.6. Er zijn ook woorden, met name die, welke niet een voormerp in de natuur voorhanden, maar eene zaak, welke alleen in de menschelyke beschouwing bestaat, uitdrukken, waarbij men sommigen het lidwoord naar megevallen kan meglaten of plaatsen, als waarheid zoeken, gerechtigheid najagen, of de waarheid roeken, de gerechtigheid najagen enz.

I.7. Het lidwoord wordt verder nog meggelaten voor de uitdrukking der waardigheid van algemeen bekende personen, het zij die waardigheid achter of voor den naam geplaatst worde; als Prins Willem de eerste; Keizer Karel de vijfde; Koning Lodewijk de zestiende; of ook Willem de eerste, Prins van Oranje; Karel de vijfde, Keizer van Duits,

tschland; Lodewijk de zestiende, Koning van Frankrijk. Des
gelijks zegt men, Oldenbarnveld, Stavokaas van Holland,
de Wit, Raadpensionaris van Holland; Michiel de Rui-
ter, Luitenant Admiraal der vereenigde Nederlanden. — Do-
ch, wanneer, in de laatstgenoemde gevallen, de naam der
waardigheid dien des persoons vooropgaat, vereischt dezelve
ve het bepalend lidwoord voor zich, als de Stavokaas Ol-
denbarnveld; de Raadpensionaris de Wit; de Luitenant Ad-
miraal de Ruiter.

I. 8. Eindelijk wordt het lidwoord nog meggelaten,
wanneer een of meer personen worden aangesproken, als:
kinderen, eers uwe ouders; snapper, houd u stil; of ook
met een byvoegelijk naamwoord voorop; als gaede God;
liene Vader! enz. De reden is duidelyk, omdat namelyk
door de aanspraak zelve de aangesproken persoon genoeg-
zaam bepaald en aangeduid wordt.

I. 9. Beide lidwoorden, het bepalend en onbepalend,
hebben dit met elkander gemeen, dat zij altijd het zelfstan-
dig naamwoord, gelijk ook het byvoegelijk naamwoord, dat
voor dezelve geplaatst wordt, vooropgaan; als de stad, het slot,
een boek; de grootte stad, het sterke slot, een goed boek. Des
gelijks volgen zij beide het geslacht, den naamval en het
bepalend ook het getal van het naamwoord, 't welk zij voor-
afgaan; als eene schoone roos; het gekeggelyk kind; de vraag-
de van eenen melbesteden dag; de gemetingen des levens enz.

I. 10. Het bepalend lidwoord kan nimmer in het man-
nelijke en vrouwelijke, maar wel in het onzijdige geslacht
zonder zelfstandig naamwoord staan. Dit wordt het som-
wijlen voor dat, of hetzelve gebruikt; b. v. ik heb daar een
fruij boek gelezen; mits gij het zien? Het verdere gebruik

van dit het, of voor onpersoonlijke werkwoorden, als het
douders, regent, het berouws, het verdries mij; of om van
een bepaald voormerp onbepaald te spreken, als het is mooi
meer, het zijn liene kinderen; of eindelijk om eene rede on-
bepaald te beginnen, als het gebeurt eens enz. — mag ik
onderstellen, dat iis de Spraakkunst genoeg bekend zal zijn.

I. 11. Het niet-bepalend lidwoord een, zoo veel zeggen,
de als een iis velen, zonder het voormerp nader te bepalen,
is iis zynen aard voor geen meervoud vatbaar. Men laat
derhalve in het meervoud, wanneer men eenige voormerpen
onbepaald wil aanduiden, eenvoudig het lidwoord me. Wil
men dits b. v. het zeggen; een braaf kind bemint zijne ou-
ders; in het meervoud overbrengen, zoo zegt men; brave
kinderen heminnen hinne ouders.

I. 12. Het onbepalend lidwoord kan sommijlen op
zich zelve staan, wanneer namelyk het zelfstandig naam-
woord, waartoe het behoort, kort te voren in de rede voor-
komt, bij voorbeeld: mie geeft mij een boek? hier is er een.
Geef mij uwe pen, indien gij er eene hebt.

I. 13. Wanneer meerdere zelfstandige naamwoorden van
hetzelfde getal en geslachts bijeen gevoegd worden, zoo kan
men volstaan met het bepalend lidwoord alleen voor het
eerste te plaatsen, bij voorbeeld; de wijsheid, liefde en godvrug-
heis van dezen man. Hetzelfde kan geschieden ten aanzien 5
van naamwoorden van het mannelijke en vrouwelijke ge-
slachts, mits dezelve in den eersten naamval staan, bij
voorbeeld: de vrijheidsliefde, heldenmoed en standvastig-
heid onzer voorvaderen hebben dit land vrijgemaakt. Ook
is er gene reden, waarom men dit niet zou mogen doen
bij woorden, die in getal verschillen, wanneer het lidwoord

voor beiden hetzelfde is, by voorbeeld: ik heb de boekerijen kunstvertrekken van mijnen vriend bezigtigd.

I. 14. Doch wanneer woorden van het onzijdige en mannelijke of vrouwelijke geslachts in den eersten naamval by eenkomen, en bovendien, wanneer verbogene naamvallen van onderscheiden geslachts en getal worden zamengevoegd, zoo moet het bepalend lidwoord noodzakelyk herhaald worden, als: de dood en het leven — het begin, de voortgang en het einde eener zaak — de genoegens van de lente en den zomer — rick aan den melhist en de bekoringen der zinnen overgeven.

I. 15. Het kan echter niet zelden te pas komen, dat men, ook buiten de laatst voorgestelde gevallen, het bepalend lidwoord herhaalt, wanneer men namelyk by elk der onderscheiden voormerpen, welke men opnoemt, de aandacht wil vestigen, als: de vorst en de onderdaan, de rijke en de arme, de aanzienlyke en de geringe zijn voor den rechterstoel van God gelijk. — Het onbepalend lidwoord een moet in de meeste gevallen herhaald worden, als eene roos en eene tulp zijn twee schoone bloemen.

I. 16. Het onbepalend lidwoord wordt in den vierden naamval dikwerf zonder verbuiging geschreven, als hij gebruikte altijd een langen omhaal van woorden voor eenen. Ook het bepalend lidwoord ondergaat in den dichtsterlyken stijl dikwerf verkorting, als d' ondergang voor den ondergang, 's levens steile bēn voor des levens, 't genaege voor het genoege enz. — In den gewonen schryfstyl moet men zich van dergelyke verkortingen spaarsaam bedienen, als onbestaanbaar met den aard onzer taal, waarin de woorden met alle hünne letters geheel worden uitgesproken. Het zijn nochtans uitdruk-

kingen, waarin de verkorting van des tot 's algemeen is aangenomen, als buiten 's lands, onder 's hands enz. Ook in enkele andere gevallen heeft die meglating geene zwaarigheid, als een bevel van 's konings ongeuitgevaardigd; 's menschen lot op aarde is gemengd uit goed en kwaad. Desgelykes kan het somwijlen tot 't verkort worden, vooral wanneer hetzelfde meermalen achtereen in de rede voorkomt, en de woorden, die hetzelfde vereischen, met eenen klinker aanvangen.

B. Over de zelfstandige naamwoorden.

1. Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden.

I. 17. De verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden met elkander is voornamelyk tweederlei, voor zoo verre zij of in eene gelijke of in eene ongelijke betrekking tot elkander staan. De eerste soort van verbinding heeft plaats, wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden dezelfde zaak uitdrukken, of het eene ter verklaring en nadere bepaling van het andere moet dienen, of eindelijk wanneer zij benamingen zijn van verscheidene nevens elkander geplaatste zaken. Bij de laatste soort van verbinding zijn de betrekkingen menigvuldig en worden op onderscheidene wijzen aangeduid.

2. Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden, in eene gelijke betrekking.

I. 18. Twee of meer zelfstandige naamwoorden, als het,

namingen van dezelfde zaak bijeenkomende, staan natuur-
lijk in denzelfden naamval, als Koning Lodewijk; de Suite,
naam Admiraal de Ruiter; onze Heer en Zaligmaker Moses.

I. 19. Hetzelfde heeft plaats, wanneer van twee of meer
bijeengeplaatste zelfstandige naamwoorden het laatste of de laag-
sten tot verklaring en nadere bepaling van het eerste die-
nen moeten, in welk geval zij echter niet noodzakelijk in
getal overeenkomen: Willem de derde, Koning van Engeland,
Stadhouder der vereenigde Nederlanden. De Ruiter, de groot-
ste zeeheld zijner eeuw. Amsterdam, de aantienlijkste stad
van Holland, de geboorteplaats van vele beroemde mannen.
In de dagen van Saut, den eersten Koning van Israël.
De verkeerdheden der menschen, de voornaamste bron van
hunne ellenden. De letteroefeningen, de beste troost in het
ongeluk.

I. 20. In denzelfden naamval eindelijk staan insgelijks
twee of meer zelfstandige naamwoorden, benamingen zijnde van
onderscheidene voormerpen, wanneer zij, uit hoofde van hunne
gelijke betrekking tot hetzelfde merkwoord, nevens elkander ge-
plaatst worden, als: gehoorzaamheid en leergierigheid zijn het
schoonste siernaad van kinderen. Den braaf zoon eers zijnen
rader en zijne moeder. Gezondheid, een goede naam en ver-
genoegdheid zijn de beste schatten. Hij stelt zijne bezittingen,
zijne eer en zijn leven in de waagschaal. Hij vreest God, men-
schen noch metten.

3. Verbinding van twee of meer zelfstandige naam-
woorden in eene ongelijke betrekking.

I. 21. Nog menigvuldiger zijn de gevallen, waarin twee

of meer zelfstandige naamwoorden zoodanig met elkander
verbonden worden, dat zij van elkander in naamval ver-
schillen of met andere woorden in eene ongelijke betrek-
king staan. Dit kan op drieërlei wijze geschieden: 1. door
een voorzetsel, als: lijfde tot de deugd; hoop op betere tijden;
regen van den hemel; menschen uit de stad; 2. door verbui-
ging der woorden in den tweeden naamval, als, de genietingen
des levens; de bekoorlijkheden der lente; de gunst der menschen;
3. of door het achterste woord onveranderd te laten, als, een
stapel boeken; een bos druiven enz. In dit laatste geval heeft
eene uitlating van het voorzetsel plaats, en een stapel boe-
ken, een bos druiven enz. is zoo veel als een stapel van boe-
ken; een bos van druiven enz.

I. 22. Omtrent de verbinding van een zelfstandig naam-
woord in den verbogenen tweeden naamval met een ander zelf-
standig naamwoord valt op te merken, dat het eerste geen lidwoord
voor zich hebbende het laatste doorgaans vooraf moet gaan, als
David's Psalmen; Vondels Treurspelen; Gods rechtvaardigheid; Ko-
ning Salomons regering enz.

I. 23. Het laatste bygebragte voorbeeld leidt ons tot eene
andere aanmerking, hierin bestaande, dat, wanneer twee zelfstan-
dige naamwoorden, die slechts één denkbeeld uitmaken, met
een derde in eene ongelijke betrekking verbonden worden,
alleen het tweede of achterste de s, het teken van den
tweeden naamval, aanneemt. Dit maken in Koning Salo-
mons regering de beide eerste woorden slechts ~~een~~ denkbeeld
uit, weshalve het teken van den tweeden naamval ook al-
leen achter het laatste komt. Hetzelfde heeft plaats in Ko-
ning Frederiks metboek; Com Pieters huishouding; Graaf
Lodewijks intogs enz.

I. 24. In plaats van den verbogenen tweeden naamval komt ook dikwerf het voorzetsel van met den vierden naamval, als de genoevens van het leven voor de genoevens des levens; de bekoorlijkheden van de lente voor de bekoorlijkheden der lente; de bevelen van den Koning voor de bevelen des konings. Dit voorzetsel behoort altijd de plaats van den verbogenen tweeden naamval te vervangen, zoo dikwerf men een beheerscht wordend zelfstandig naamwoord, het welk geen lidwoord voor zich heeft, achter het beheerschende wil plaatsen, als de Treurspelen van Von del, niet de Treurspelen Vondels; de Psalmen van David, niet de Psalmen Davids enz. Desgelijks moet het voorzetsel doorgaans gebruikt worden, wanneer het beheerschte zelfstandig naamwoord een voornaamwoord, het zij met of zonder bijvoegelijk naamwoord, voor zich heeft, als: de bevelen van mijnen vader; de vermaningen van mijnen braven leermeester, ter enz.

I. 25. Ook twee tweede naamvallen kunnen met elkander vereenigd worden, in welk geval de laatste van den eersten afhangt, als: de onbestendigheid der goederen dezzer wereld. Doorgaans moet men ter vermyding van wanliidensheid een' dezer naamvallen met van omschrijven, als: de meldadige vruchten van de beoefening der wetenschappen; de verwaarloozing van het gebod der liefde enz.

C. Over de bijvoegelijke naamwoorden.

I. 26. De bijvoegelijke naamwoorden staan voor de zelfstandige naamwoorden, waartoe zij behooren en volgen de, zelve in naamval, geslacht en getal, als: de naarstige leer,

ling; de gehoorsame dochter; het brave kind.

I. 27. Van het eerstgenoemde heeft alleen eene schijnbare uitzondering plaats, wanneer bij eigennamen, ter onderscheiding van anderen van denzelfden naam, het bijvoegelijk naamwoord met het lidwoord voorop achter den eigenaam geplaatst wordt, als: Willem de eerste; Lodewijk de veertiende; Alexander de groote. Immers is dit hetzelfde, als of men zeide Willem, de eerste Willem (in onderscheiding van andere) enz. welk laatste Willem alleen kortheidshalve overzungen wordt.

I. 28. Bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden komen echter ook somwijlen zonder enig lidwoord achter zelfstandige naamwoorden, als: de lof van de Ruiters, eenen held en een menschliedend als dapper. Doch in dit geval nemen zij de gedaante van bijwoorden aan, voor zoo verre zij geheel onverbogen blijven, zoo als in het aangeroerde voorbeeld blijkt, en nog nader blijken kan uit het volgende: krans en de Troos, twee mannen de bewondering van alle eunnen waardig, dat hetzelfde is als of men zeide, die de bewondering van alle eunnen waardig zijn. Achter de werkwoorden zijn, worden, blijven namelijk is het bijvoegelijk naamwoord altijd onverbogen, als: de boomen zijn groen; de kinderen worden groot; de appels blijven zuur.

I. 29. Een bijvoegelijk naamwoord kan eigenlijk niet zonder een zelfstandig naamwoord plaats hebben. In twee gevallen echter geschiedt dit; 1) wanneer het in betrekking staat tot een kort voorafgaand of volgend zelfstandig naamwoord, als de naarstige leerling wordt geprezen, de trage verachs; de gerechtigheid draagt het zwaard in de eene, de meeschool in de andere hand. 2) Wanneer het zelfstandig naamwoord ligt te raden is, als: op den dirden van Wijnmaand werd het belegerd

Leijden ontzet, dat is, op den derden dag

I. 30. Bij zamengestelde zelfstandige naamwoorden heeft het bijvoegelyk naamwoord eigenlijk alleen betrekking tot het laatste lid der samenstelling, dat het geslachts bepaalt, als: de brave huisvader, de kunstige iuwerkemaker. Intusschen heeft het gebruik hiervan in sommige gevallen eene uitzondering gemaakt, als: een zijden kousenmeester; het oude vrouwenhuis enz., waar zijden, oude niet tot meester en huis, maar tot kousen en vrouwen behooren, en als het ware een lid der samenstelling uitmaken; weshalve men dezelve niet ongewoonlyk door een dwarsstreepje met hunne zelfstandige naamwoorden verbinden kan, op deze wijze: zijden-kousenmeester enz.

I. 31. Men kan, vooral in den gemeenzamen spreektrans, bij de vereeniging van twee bijvoegelyke naamwoorden, die denzelfden uitgang hebben, dien uitgang in het eerste afschrijven en alleen bij het tweede plaatsen, en diuidt in dit geval de afschrijving door een dwarsstreepje aan, als: eene troost- en zegenryke leer; een iis- en inwendig gevoel

I. 32. De bijvoegelyke naamwoorden beheerschen ook naamvallen, en met 1) den tweeden, als: zijns verstands magtig; des doods schuldig; zijner onschuld bewiist enz.; doch dit gebruik behoort thans voornamelyk tot den hoogerenschryfstyl, terwijl men in den gewonen spreek- en schryftrans zich meestal van voorzetselen of den vierden naamval bedient, als: zijn verstand magtig; den dood schuldig; van zijne onschuld bewiist enz. 2) Andere veranderen den derden naamval, als: niemand is Gode in magt gelijk; uw bezoek is mij aangenaam; een kind moet

zijnne ouders gehoorzaam zijn; het merken is u nuttig enz. In den gemeenzamen styl echter worden hiervoor meermalen voorzetselen gebruikt, als: niemand is aan God gelijk; een kind moet gehoorzaam zijn aan zijne ouders; dit is nuttig voor u enz. — 3) Den vierden naamval vorderen die bijvoegelyke naamwoorden, welke maat, gewigt, waarde of ouderdom aanduiden, als: arie ellen lang; tien pond zwaar; vier stuivers waardig; veertien jaren oud enz.

I. 33. De bijvoegelyke naamwoorden regeren, voor zoo verre zij deelwoorden zijn, den naamval, toebehoorende aan het werkwoord, waarvan zij genomen zijn, als: luicheid is eene den mensch ontterende ondeugd.

I. 34. Wanneer twee voorwerpen, met opzigt tot zekere eigenschap, door middel van den vergrootenden trap met elkanderen vergeleken worden, zoo moet achter dien trap altijd dan komen, als: Pieter is naarstiger en leersamer dan Karel; Mietje is grooter dan Lotje. In de gegevene voorbeelden ziet men dat eene ongelijkheid wordt aangeduid. Doch, wanneer men eene gelijkheid wil uitdrukken, zoo geschiedt dit door zoo of even, als, bij voorbeeld: Mietje is even groos als Lotje; ik mees dit zoo goed als gij.

I. 35. De overtreffende trap heeft den tweeden naamval, of een der voorzetselen van, iis, onder bij zich, als: de beste der menschen; de liefste van allen; de rijkste iis het dorp; de aanzienlijkste onder zijne medeburgers.

I. 36. De bijvoegelyke naamwoorden nemen sommigen de natuur van bijwoorden aan, wanneer zij namelyk niet dienen, om de eigenschap van eenigen persoon of zaak iis te drukken, maar alleen, om de beteekenis van een ander bijvoegelyk naamwoord nader te bepalen, als: eene zachte ruischende beek; eene

aangenaam riekende bloem enz. waar zacht en aangenaam niet tot beek en bloem, maar tot de eigenschappen, die aan beide worden toegekend, behooren.

D. Over de voornaamwoorden.

I. 37. Van de persoonlijke voornaamwoorden (om meesdree te beginnen) worden die, welke den eersten en tweeden persoon aanduiden, zonder onderscheid van geslachts gebruikt, omdat deze personen uit hunnen aard reeds genoeg bepaald en kennelijk zijn. De derde persoon daarentegen, die tot allerlei afwezige voorwerpen betrekking heeft, komt in het enkelvoud onder driederlei geslachts voor.

I. 38. Omtrent het vrij gemeenzaam gebruik van zij en zijne, is het aangemerkt, dat hetzelfde over het algemeen is af te keuren, als op eene verkeerde onderstelling rustende, en, zonder de duidelijkheid grootelijks te bevorderen, de rede niet eene onbevallige herhaling van niets beduidende klanken bewarende. Gij toch, hoe zeer thans, ook als enkelvoud, alleen in gebruik zijnde, is oorspronkelijk een meervoud, terwijl du, en in de verbogene naamvallen dij, het oude en echte enkelvoud is. Voorts is het gemeenlijk ook van elders genoeg blijkbaar, of de rede tot een' of meerdere personen gerigt zij.

I. 39. Niet zelden volgt achter een voornaamwoord een zelfstandig naamwoord, het welk ter nadere omschrijving van hetzelfde diens. In dit geval moet het zelfstandig naamwoord niet het persoonlijk voornaamwoord in getal en naamval overkomen; doch het geslacht kan verschillen, als: ik schonk hem, dien verrader, te onbedachts mijn vertrouwen.

Hij gaf mij, zijnen opregten vriend, gehoor. Dit boek wordt in den vlijtigsten en gehoorzaamsten leerling, ten geschenke gegeven. Hes afsterven van hem, de hoop en het sieraad van zijn geslachts, wordt door allen betreurd.

I. 40. Het voornaamwoord van den derden persoon volgt gemeenlijk het geslachts der voorwerpen, waartoe het betrekking heeft, niet dat der woorden, waardoor die voorwerpen worden aangeduid, als: zijne Majesteit gaf te kennen, dat hij verlangde. Hes meisje liet het kind vallen, dat zij op haren arm droeg. De Min (Cupido) lachte, toen hij mij zijnen pijl in het hart geschoten had. De woorden zelven intusschen behouden altijd het hun eigen geslacht, als: de pijlen der Min, niet des Min's of van den Min; de wagen van de zon, niet van den zon, ofschoon men van de zon, naar de Heidensche fabelleur als een God voorgesteld, zegt, dat hij zijnen wagen mens.

I. 41. Het wederkerige zich wordt gebruikt, wanneer het merkwoord op den handelenden persoon zelven te rug merkt, als: hij beroemt zich niet hem; hij verspreekt zich; zij vermoest zich; zij eigenden het zich toe. — Sommigen vinden men zich ook voor elkanderen gebruikt, als: zij omheldden zich enz. Doch dit gebruik behoort, als onbestaanbaar niet den aard onzer tale, vermijd te worden.

I. 42. Wanneer het voornaamwoord van den derden persoon niet tot den persoon, die het hoofdonderwerp der rede is, maar tot eenig' ander' voorafgaand persoon betrekkelijk is, zoo moet hetzelfde, duidelijkheidshalve, niet de voorname woorden deze, die of dezelfde verwisseld worden, b. v. de helder was gewond in den slag, en, toen hij door den heilmeester overbonden zou worden, kreeg dese (of dezelve, niet hij)

eenen kogel in het hoofd. Het is het duidelijk, dat men het laatste op den heelmeeſter gedaeld wordt; doch, waar, neer voor deze of dezelve het voornaamwoord hij geſteld wordt, zoo ontſtaas er gevaar van misverſtand, aangezien dit hij, volgens den aard onzer taal, tot het hoofdonderwerp der rede, en dus hier tot veldheer, terug gebracht moet worden.

I. 43. Men laas het geſlachs en den perſoon onbepaald: men zings; men lachs enz. — Voorts dient omtrents dit men nog aangemerkt, dat hetzelve kwalijk tot mi overkors wordt, ds, aangezien en geen uitgang is, maar tot het woord zelf behoort.

I. 44. Iemand en het tegengestelde niemand kunnen mede tot de perſoonlijke voornaamwoorden gebracht worden. Ten aanzien van dit laatste merken wij aan, dat hetzelve altijd dan, nooit als achter zich moet hebben, als: ik ken, de niemand in de ſtad dan hem, nies als hem. Hetzelve gelast omtrents niets, nooit, nergens, ander enz.

I. 45. De bezittelijke voornaamwoorden zijn in der daad niets anders dan byvoegelijke woorden, van de perſoonlijke voornaamwoorden gevormd. Dit dien hoofde volgen zij ook, bij hunne verbinding met zelfſtandige naamwoorden, de regelen, die te voren omtrents de byvoegelijke naamwoorden zijn opgegeven.

I. 46. Wij hebben, zoo in het enkel- als meervoud, twee bezittelijke voornaamwoorden van den deraen perſoon voor de beide geſlachten, zijn, namelijk, hij en haar, welke wij onderscheiden gebruiken, naarmate van een man, nelijk of vrouwnelijk voormerp geſproken wordt. Dus zegt men van eener koning, zijne, van eene koningin, hare majesteit, en zoo in alle andere gevallen. Wij maken hier,

van voor namelijk gewag, om te doen opmerken, welke eene aanminst van duidelijkheid zulks aan onze taal geve bonen vele andere talen, die eene dergelyke onderſcheiding miſſen.

I. 47. De bezittelijke voornaamwoorden worden, even als de perſoonlijke (zie I. 40.) op het geſlachs van den perſoon, nies op dat van het woord, betrekkelijk gemaakt, als: de Min (Cupido) ſchiet zijne pylon; de zon (voor den zonnegod genomen) beklimt zijnen wagen; het mijf verwaarloost hare ſein, deren enz.

I. 48. Wanneer zelfſtandige naamwoorden van het, zelfde geſlachs en getal voorafgaan, kan het ſommigen onzeker zijn, waartoe het bezittelijk voornaamwoord gebracht moet worden. In dit geval behoort men voor zijne, hijne, ne of hare, den tweeden naamval dezzelvs of derzelver in plaats te ſtellen, wanneer een andere dan de handelende of hoofdperſoon der rede bedoeld wordt, waartoe het bezittelijk voornaamwoord uit zijnen aard terug keert. Dus moet men zeggen: Titius meldt zijnen vriend, dat hij dezzelvs huis verkoopt heeft; wanneer niet het huis van Titius, maar dat van zijnen vriend bedoeld wordt. Doch, zoodra het verband der rede alle onzekerheid hieromtrents uitsluit, behoort men zich aan het voorgestelde nies te houden. Dus, bij voorbeeld, is er geene twarigheid, om te zeggen: Titius meldt zijnen vriend, dat hij aan zijn verzoek voldaan heeft, mijl de zin hier genoeg leert, dat het laatste zijn nies anders dan tot vriend behooren kan.

I. 49. Ochter de merkwoorden zijn, blijven enz. worden de bezittelijke voornaamwoorden ook, even als de byvoegelijke naamwoorden, onvertoegen gebruikt, als: de bezitting is mijne;

hes goed blijft uw. Ook vooraan: zijn is de erfenis; uw is hes rijk.

I. 50. Ontrent de vragende voornaamwoorden merken mij eerstelijk aan, dat men in denzelfden naamval moet antwoorden, waarin gevraagd wordt, als: mien behoort dit boek? mij (voluit: mij behoort dit boek). Wie heeft dit geschreven? mijn broeder, (voluit: mijn broeder heeft dit geschreven).

I. 51. Nog merken mij aan, dat, in plaats van de vragende voornaamwoorden, in de verbogene naamvallen, van zaken dikwijls waaron (van welke zaak) wordt hij beschuldigd? waaron (over welke zaak) hebt gij gesproken? Doch, wanneer personen bedoeld worden, zoo behoort men, buiten den stijl der dichtkunst, zich van de voornaamwoorden te bedienen, als: van wien (van welchen persoon) sprekt gij? wien (welken persoon) zal het gelden?

I. 52. De aanwijzende voornaamwoorden, dus genoemd, om, dat zij onderscheidene voorwerpen aanwijzen, worden zoo met het zelfstandige naamwoorden, of in betrekking tot dezelve, als op zichzelve staande, gebruikt, als: die som is moeilijk. Kun gij dezelve (namelijk som) maken? zulken, die begerig zijn iets nuttigs te leeren, wordt de gelegenheid daartoe aangeboden.

I. 53. Men wachte zich voor het overtollig gebruik van het voornaamwoord die, dat, als: mijne moeder die heeft het gezegd; het kind, dat is gevallen; voor: mijne moeder heeft het gezegd; het kind is gevallen. Sommigen echter, meer op den genoemden persoon eene breedere omschrijving volgs, is het gebruik van het voornaamwoord tot bevordering van den nadruk dienstig, als: de brave leerling, die zijne onderwijzers hemins en verbiedigs, die altijd zedig, werkzaam

en oplettend is, die is lof en belooning waardig.

I. 54. Door deze duidt men iets, dat nabij en tegenwoordig is, door gene iets meer afgelegens aan, als aan deze en gene zijde der rivier. ook met betrekking tot een zelfstandig naamwoord, als: Pieter en Klaas zijn van een geheel tegengesteld gedrag; deze (Klaas) doet alles, wat zijne ouders en leermeesters hem gebieden, gene (Pieter) meigert steeds hien te gehoorzamen. Wanneer men van drie zaken spreekt, die van elkander af liggen, zegt men van de naaste deze, van de middelste die, en van de verst afgelegene gene, als: ik was in deze kamer, zij in die en hij in gene. Deze en gene worden ook dikwerf bijeengevraagd, om verscheidene onbepaalde dingen van eene soort aan te duiden, als: ik heb dit uis deze en gene omstandigheden opgemaakt.

I. 55. Het onzijdige dit wordt altijd voor het merkwoord zijn gebruikt, ook wanneer daarop een zelfstandig naamwoord van het mannelijk of vrouwelijk geslacht, of in het meervoud volgt, als: dit is zijne geliefste bezigheid; dit zijn de nuttigste oefeningen. Hier voor dit te stellen deze, strijdt tegen den aard van ons taalgebruik; gelijk daarmede niet minder strijdig is het voornaamwoord achter het merkwoord te plaatsen, bij voorbeeld: de zaak is deze; mijn vermaak is dit; voor: dit is de zaak; dit is mijn vermaak.

I. 56. In plaats van de aanwijzende voornaamwoorden deze en die, kan men, doch in den ongebonden stijl alleen van zaken, niet van personen, in de verbogene naamvallen ook hier en daar gebruiken, als: er is hien van (van deze zaak) veel gesproken; ik sla daaraan (aan die zaak) geen geloof.

I. 57. De gene, het gene behoort tot de aanwijzende,

nies tot de betrekkelijke voornaamwoorden. Men mag
dus nies zeggen; hes gerichts, hetgeen (voor hetmelk) ver-
spreids words, is ongegrond. Intusschen is hetgene of het-
geen voor hetgene das reeds door het gebruik gemettigd, als:
hetgeen ik zeg is waarheit.

I. 58. Dezelve en dezelve verschillen grootelyks in
nadruk van beteekenis. Hes eerste zegt enkel zoo veel,
als die, en words alleen mes opzigt tot een voorgaand zelf-
ständig naamwoord gebruike; hes laatste verzekert, das
hes niemand anders is, dan de bekende of bedoelde per-
soon, en heeft doorgaans een zelfständig naamwoord
bij zich. Hes een in ander is blykbaar in hes volgend
voorbeeld: ik vroeg naar den leerling, die zoo fraai gesch-
reven had; de meester mees mij denzelven en roegde er
bij: dezelve jongen miens ook in hes lezen iis. Som-
tijden words dezelve ook zonder zelfständig naamwoord
gebruike, als: hij is nog dezelve, die hij altijd was; of
ook eenvoudig: hij is nog altijd dezelve.

I. 59. De betrekkelijke voornaamwoorden, die eene
tusschengeroegde uitdrukking naar een te voren genoemd
voorwerp terug voeren, komen mes hetzelve in getal en
geslachs onereen, maar hangen, mes opzigt tot hunnen
naamval, van de beheersching af, bij voorbeeld: hes kind,
das zich mel gedroegs, words door ieder bemind. Mijn
rader, miens woorden ik altijd geloof, heeft mij dis gezegd.
De prijs, dien of melken ik ontrangen heb, bestaat in
een fraai baek.

I. 60. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoor-
den voorafgaan, zoo moes hes voornaamwoord, das op
dezelve betrekking heeft, in hes meervoud staan, als: de

achting, toefliching en hes vertrouwen, welke hün ten deel
nielen, nies hetmelk hün ten deel viel, das verkeerd zou
zijn.

I. 61. In gevalle hes betrekkelijk voornaamwoord tot
eene geheele rede terug keert, koms er geene bepaling van
hes geslachs te pas, en words derhalve hes voornaamwoord
in hes onzijdige geslachs gesteld, als: ik vond de kinders berig
mes hunne les te leeren, das mij zeer aangenaam was.

I. 62. In een enkel geval words hes zelfständig naam-
woord herhaald, wanneer, namelijk, dis laatste te verre van
hes eerste verwijderd is, om de betrekking duidelyk te maken,
bij voorbeeld: de meester had den leerlingen eene taak opge-
geven, die zij gedurende den tyd, das de school zoude stil
staan, moesten afwerken; welke taak zij, bij hunne terug,
komst, allen, afgedaan, medebragten.

I. 63. Welke of demelke words meestal in den deesti-
gen, hes kortere die doorgaans in den gemeenzamen styl ge-
bruike. Men kan echter hes laatste ook in den meer ver-
hevenen styl, ter behagelyke of misfeling, bezigen. Ook words
hetzelve in den eersten naamval gemeenlyk achter de persoon-
lyke voornaamwoorden gebruike, als: ik, die u bemind; hij, die
mijn vriend mel zijn; wy, die u geluk beoelen. In de ver-
bogene naamvallen daarentegen words liefst wie of melke
gebruid, als: hij, wien ik mijn geluk te danken heb; zij, mel-
ken (of wien) de fortun gunstig gemeest is enz.

I. 64. Algren ten aanzien der vrage de voornaamwoor-
den is aangemerkt, das namelyk daarvoor in de verbogene
naamvallen, wanneer van zaken gesproken words, waar ge-
bruike kan worden, gels insgelyks omtrent de betrekkelijke,
als: de pen, waarmede ik schryf; de grond, waarop wij

staan enz.

E. Over de werkwoorden.

1. Over de personen.

I. 65. Daar de kenteekening der personen aan het einde van onze werkwoorden niet scherp genoeg is, om alle misverstand en verwarring voor te komen, zoo vordert het Nederduitsch taalgebruik, dat men dezelve in den eersten en tweeden, en, bij afwezigheid van het zelfstandig naamwoord, hetwelk den persoon of de zaak uitdrukt, ook in den derden persoon door de voornaamwoorden aanduidt. Het is dus strijdig met den aard onzer taal, wanneer men, gelijk in den gemeenzamen stijl wel eens geschiedt, het persoonlijk voornaamwoord weglaat, als: hebbe ijnen brief wel onvangen; verklare by dezen enz. voor: ik heb ijnen brief wel onvangen; ik verklare by dezen enz.

I. 66. In de gebiedende wijze nochtans, waar de aangesprokene of tweede persoon reeds genoeg bepaald is, wordt het voornaamwoord weggelaten, ten zij deszelfs plaatsing nadrukshalve noodzakelijk zij, als: zoo ijm broeder mij niet kan bystaan, help gij mij dan.

I. 67. Wanneer twee of meer werkwoorden tot denzelfden persoon behooren, wordt deze slechts eens genoemd, als: ik heb hem overal gezocht, maar niet gevonden. Hy leest, schrijft en cijfert zeer goed. In eene rede nochtans, waar het werkwoord het persoonlijk voornaamwoord voorafgaat, moet dit laatste herhaald worden, als: handelt gij echter tegen mijne maarschalling, en stort gij dus te zelve in het ongeluk, zoo

moes gij op mijne hulp niet rekenen. Hy onderneemt het, en vermoedelyk zal hij gelukkig slagen.

I. 68. Wanneer een naamwoord en een werkwoord eene zaak in haar geheel voorstellen, dan behoeft, bij hare nadere beschrijving, noch het naamwoord, noch het werkwoord herhaald te worden, b.v.: beide leerlingen minnen elk in een byzonder vak uit, de eene in het lezen, de andere in het schrijven. Dikwerf ook wordt een werkwoord, hetwelk op twee personen betrekking heeft, bij den laatsten vermenig, als: Pieter houdt meer van spelen, Jakob van leren. Het mijne bemint de poppen, de jongen de paarden.

2. Over de getallen of het enkel- en meer, voud der werkwoorden.

I. 69. De werkwoorden staan altijd in hetzelfde getal, als de personen of zaken, waartoe zij betrekking hebben, als: de hond blaft; de nachtegalen fluiten. Wanneer een werkwoord tot twee of meer voorafgaande voorwerpen, die in het enkelvoud staan, betrekking heeft, zoo moet hetzelfde in het meervoud gesteld worden, als: naarstigheid, leergierigheid en gehoorzaamheid zijn het schoonste sieraad van kinderen. Doch, wanneer het werkwoord voorafgaat, zoo kan hetzelfde, hoe zeer ook tot meerdere voorwerpen, en onder dese zelfs een dat in het meervoud staat, behoorende, nochtans in het enkelvoud staan, indien slechts het naastvolgend voorwerp enkelvoudig is, als: er was in huis slechts één bed, éne tafel en drie stoelen. Ook in de rekenkunst staat achter getallen, die een meervoud uit,

drücken, doorgaans een werkwoord in het enkelvoud, als: zes en drie is negen; tweemaal vijf is tien enz.

I. 70. Het meervoud des werkwoords is verder noodzakelijk, wanneer het in het enkelvoud staan, de vorm der rede, door de byvoeging van verschillende hoedanigheidswoorden, inderdaad twee onderscheidene vormen aanduidt, als: de ware en valsche Godsdienstijver verschillen hemelsbreedte in hunne uitwerkselen. — Ook verdient hier nog een oordeel en door kiesche schryvers meermalen als een fraaiheid gebedigde spreekwijze vermeld te worden, namelijk: daar is er, voor daar zijn er; daar is er, die gelooven, die bemeren enz. — Deze spreekwijze nog eens moet slechts spaarzaam en niet dan in den deffigen stijl gebruikt worden.

I. 71. Wanneer onderscheidene personen voor een werkwoord geplaatst worden, dan geldt de eerste persoon boven den tweeden, en deze wederom boven den derden. Bij de verenging van den eersten en tweeden, of ook van den eersten, tweeden en derden persoon wordt meestal het meervoud van den eersten voor het werkwoord gesteld, als: ik en gij, of ik, gij en hij, mij meten dit niet. Ook komt dit mij met eens voor aan, bij voorbeeld: mij, mijn vriend en ik, zijn bereid dit te doen. Wanneer de tweede en derde persoon byeenkomen, zoo staat het werkwoord in den tweeden persoon van het meervoud, als: hij en gij, of gij en hij zijn daarvan getuigen geweest.

3. Over de tyden der werkwoorden.

I. 72. De tyden worden, vooral in den dages, lijkschen spreektrans, met eens met elkanderen vermisfeld. Zoo gebruikt men den tegenwoordigen tyd voor den verledenen, wanneer van iets, dat kortelings voorviel, gesproken wordt, b. v.: gij hoort, dat ik mijne zaak met mees te verdedigen voor gij hebt gehoord. Denzelfden tyd bedijft men ook voor den toekomstenden, wanneer men iets bedacht, dat kort aanstaande is: gaas gij morgen ook naar buiten? ik kom spoedig weer; voor: zult gij morgen ook naar buiten gaan? ik zal spoedig weer komen.

I. 73. Inzonderheid wordt in levendige verhalen de tegenwoordige tyd dikwerf voor den onvolmaakte verledenen in plaats gesteld, om den toehoorder bij het gebeurde als tegenwoordig te doen zijn, b. v.: Terwijl ik gerust op mijne kamer zit, hoor ik plotselyk iemand angstig om hulp roepen. Ik vlieg naar buiten, en zie een vrouw in het water liggen. Ijlings spring ik in een schuitje, dat juist in de nabijheid lag, roei naar de ongelukkige toe en heb het geluk haar te redden. Deze wijze van voorstelling, in de verouwenlyke spreektaal niet ongemeen, wordt door schilderachtige geschiedschryvers en bovendien door dichters dikwerf gebruikt.

I. 74. Nog merken my aan, dat een rede in den zelfden tyd moet worden voortgezet; waarin zij begonnen is, als: ik gaf den ongelukkigen alles, wat ik bij mij had. Om die reden moet ook het antwoord op

eene vraag in denzelfden tijd van de vraag staan, hebt gij uinen vriend binnen kers ook gezien, ik heb hem gisteren bezocht.

4. Over de wijzen der merkwoorden.

I. 75. De aantoonende wijze words gebruike, om iets stelligs en zekers, de aanvragende daaren tegen om iets twijfelachtigs en onzekers iet te drücken. Zoo dikwerf derhalve eene voorwaarde, een mensch of oogmerk, enige hoop, vrees of iets dergelyks words aangeduid, moes men zich van de aanvragende wijze bedienen, als: men stond hem deze som toe, onder beding, dat hij van alle verdere aanspraak op de erfenis afzage. Ook, dat hij eenmaal wys worde. De vader haastigt zynen zoon, opdat hy deugdzaam worde. Ik hoop, dat u dit geen kwaad moge doen. Ik vrees, of hy van die ziekte mel opkome. — Wij zullen gelegenheid krijgen, om hierover bij de voegwoorden nog iets meer te zeggen.

I. 76. De gebiedende wijze words niet alleen gebruike, om iets te bevelen, als: doe het geen u gezegd is; maar ook om op te wekken, te vermanen en te verzoeken of te bidden, als: volg den raad uiner ouden, en gij zult gelukkig worden. Zorg, dat ik alles in orde vinde. Geef, o God, ons uinen zegen. Ook bedient men zich van deze wijze, om een mogelijk geval verkors iet te drücken, als: mies rijk zonder vergenoegd te zyn, en gij zult ongelukkig maken, dat is, wanneer gij rijk zyt en.

— Dit gebruik nochtans behoort alleen tot den stijl der meespreekendheid en dichtkunst.

I. 77. De onbepaalde wijze der merkwoorden, melke eene handeling zonder bepaling van persoon voorstelt, words ook dikwerf als een zelfstandig naamwoord met en zonder lidwoord gebruid, als: het spelen moes alleen tot eene verpoozing van het werken dienen. Gehoorzamen is de pligt van kinderen. Ik ben moe van het wandelen. Hoog zingen is schade, lyk voor de borst.

I. 78. Omtrent de deelwoorden, melker aard en getal, naar wy onderstellen, iet de spraakkunst genoeg bekend zyn, merken wy alleen het volgende aan. De bedrijvende deelwoorden kunnen denzelfden naamval by zich hebben, als de merkwoorden, waarvan zij afgeleid zyn, als: eene moed genende vertroosting; eene vruchtdragende boom; de zichselven behagende dwaas.

De verledene deelwoorden worden somwijlen ook in een' bedrijvenden zin gebruid, als: de ingebeelde ziele, die sich inbeeldt zich te zyn; een eer- en pligtvergeten mensch, dat is, die eer en pligt vergeten heeft. Zoo words ook iemand, die anderen diens, een bediende genoemd.

I. 79. Er is voorts in onze taal nog een bysonder gebruik der deelwoorden aangenomen, by het melk een deelwoord, met een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord vereenigd, op zich zelf en als biuten verband tot de verdere rede staat. S. v.: de oorlog verklaard zyde, trok het leger biuten de grenzen. Dit afgegaan zijnde, ging de vergadering iet

een. Men heeft lang getmist, of in deze spreekwijze de vierde of eerste naamval moet plaats hebben, den oorlog of de oorlog verklaard zijnde; doch het laatste is thans beslist. Intusschen houden wij, zonder de gemelde spreekwijze geheel te durven afschaffen, het daarvoor, dat men best doet, met dezelve, zoo veel mogelijk, te vermijden, en zich ten dien einde van eene omschrijving te bedienen, b. v.: nadat de oorlog verklaard was enz.

5. Over de hulpwoorden.

I. 80. Wanneer twee of meerdere werkwoorden in dezelfde betrekking byeenkomen, wordt het hulpwoord, dat zij met elkanderen gemeen hebben, slechts eens geplaatst, b. v.: alles, wat ik gezien, gehoord en bijgewoond heb, heeft mij geleerd, dat enz. Hij heeft mij beloofd, dat hij morgen bij mij komen en met mij wandelen zal. Gehoorzame en naarstige kinderen worden beloofd, ongehoorzame en luije gestraft.

I. 81. Men vermijde de ongepaste verdubbeling van het woord hebben, die met eens gehoord wordt, als: gij hebt het mij beloofd gehad, voor gij hebt het mij beloofd; ik heb het u met voorspeld gehad, voor ik heb het u met voorspeld. Eene dergelijke overtoolligheid heeft ook sommigen in den lijdenden staat plaats, door de ongepaste vereeniging van de hulpwoorden zijn en worden, als: mij is verhaald geworden, voor mij is verhaald; ik ben daartegen door mijnen vader dikwijls gewaarschuwd geworden, waar ik ben gewaarschuwd

voldoende was. — Intusschen verwarre men niet de afgekeurde verdubbeling van het hulpwoord hebben eens zins die gevallen, waarin dit woord in eenen anderen zin gebruikt wordt, als: ik heb heden veel te werken gehad, d. i. ik heb heden veel moeten werken. Ik heb lang eene groote som gelds liggen gehad, d. i. ik heb lang eene groote som gelds bezaten, die bij mij lag.

6. Over de verbinding van het eene werkwoord met het andere.

I. 82. Wij bedoelen hier niet de verbinding der werkwoorden door middel van voegwoorden, maar alleen die, waarbij het eene werkwoord tot nadere bepaling van het andere dient. Deze verbinding geschiedt door het nader bepalend werkwoord, of als deelwoord, of in de onbepaalde wijze met of zonder te, bij het andere te voegen.

I. 83. Bij de verbinding der deelwoorden met de werkwoorden, blijven de eersten, op de wijze van bywoorden, onverboogen, als: ik vond mijnen vriend stervende en alle hoop op zijn herstel vervlogen. Ik zag de droefheid op zijn gelaas geteekend. De boeken lagen verspreid door de kamer. Zoo wordt ook de betekenis van het werkwoord komen, door byvoeging van het verleden deelwoord, nader bepaald, als: hij kwam haastig aangelopen; hij kwam te paard gereden; desgelijks die van het werkwoord gaan, als: alle hoop ging verloren. Ook met willen hebben wordt

het verleden deelwoord verbonden, als: ik wil mijnen last voltoerd hebben; ik wil het kind niet bedorven hebben, dat is: ik wil dat mijn last voltoerd worde; ik wil niet, dat het kind bedorven worde.

I. 84. Voorts geschiedt, volgens het boven aan, gemerkte, de verbinding van twee merkwoorden, door het nader bepalend merkwoord in de onbepaalde wijze met of zonder te achter het eerste te plaatsen. Of de onbepaalde wijze zonder te worden verbonden, 1) die merkwoorden, welke slechts eene omstandigheid aanduiden, die tot elk bedrijf betrekkelijk kan gemaakt worden, terwijl de handeling zelve door de onbepaalde wijze wordt uitgedrukt. Deze zijn durven, kunnen, laten, moeten, mogen, willen, zullen, als: ik durf den meester niet tegenspreken; hij kan dien last niet dragen; hij laat een huis bouwen; ik moet deze taak afwerken; ik mag hem niet lijden; gij moogt dit niet doen; dat wil niets zeggen (waar willen zoo veel als een hulpwoord is) ook ik wil u alle hulp bewijzen; dit zal niet gebeuren. 2) Enige andere merkwoorden, waarvan de zin en handeling met die van het volgende merkwoord in de onbepaalde wijze als eene onafgebroken keten uitmaken. Van dien aard zijn: hebben (voor noemen, want in den zin van hebben heeft het de onbepaalde wijze met te achter zich) helpen, hooren, leeren, noemen, voelen, zien, als: dat heet ik merken; hij hielp mij mijn goed pakken; ik hoor de vogels zingen; ik leer op de fluit spelen, ook voor onderwijzen, als: hij leert de kinderen lezen; dat noemt ik tijd verkwisten; ik voel mijn hart kloppen; ik zie

een oogenbaar vliegen.

I. 85. De onbepaalde wijze zonder te komt voor, te ook achter blijven, als: hij blijft liggen; hij blijft doorlezen; achter gaan, als: ga eens zien, wat daar gebeurt; en, in den gemeenzamen stijl, gaan slapen, gaan liggen, gaan eten enz.; achter komen, als: ik kom eens zien, hoe gij het maakt; achter vinden, als: ik vond dat papier op straat liggen.

I. 86. Daar onze merkwoorden geen eigen lijden vorm hebben, maar dezen alleen door middel van hulpwoorden verkrijgen, zoo wordt de onbepaalde wijze zoo wel in een lijden als bedrijvenden zin bij ons gebruikt. Dus kan: ik zie hem slaan, ik hoor hem roepen, zoo wel betekenen: ik zie, dat hij slaat; ik hoor, dat hij roept; als: ik zie, dat hij geslagen, ik hoor, dat hij geroepen wordt. Hierin zou sommigen dubbelsinnigheid kunnen geboren worden, welke men, of door omschrijving, of op eenige andere geschikte wijze, moet trachten te vermijden.

I. 87. Ochter andere merkwoorden volgt de onbepaalde wijze met te, een voorzetsel, dat zooveel als tot beteekent. Dit voorzetsel komt voor de onbepaalde wijze, zoo dikwerf de beteekenis van het eerste merkwoord slechts eene strekking, toenadering heeft tot die van het volgende. Zie hier eenige voorbeelden. Ik begeer, verlang, wensch hem te spreken. Ik hoop daar toe in staat te zullen zijn. Ik denk (ben voornemens) morgen naar buiten te gaan. Ik zal trachten, zien (voor trachten), pogen u te helpen. Ik ben bereid, gezind, genegen, verpligt u dien dienst te bewijzen. Ik be-

neel, ik gelast, ik hees, ik gebied, ik verbied te doen. Hij mees zich niet naar anderen te schikken. Hij vergas zijne boodschap over te brengen: en zoo in honderd anderen. Ook achter zijn, vallen, hebben en staan volgt de onbepaalde wijze met te, om daardoor eene mogelijkheid of noodzakelijkheid uit te drukken, als: hij is daar altijd te vinden, d. i. hij kan daar altijd gevonden worden; er valt nog veel op aan te merken, d. i. er kan nog veel op aangemerkt worden; er is nog veel te betalen, d. i. er moet nog veel betaald worden; ik heb nog iets te verrigten, d. i. ik moet nog iets verrigten; er staas ons nog veel te duchten, d. i. wij moeten nog veel duchten. — Desgelijks komt achter het voorzetsel zonder doorgaans de onbepaalde wijze met te, als: hij vertrok zonder afscheid te nemen. In een enkel geval nochtans wordt te meggelaten, als: hij ging zonder eten naar bed. — Eindelyk wordt ook de onbepaalde wijze met te gebruikt, wanneer dezelve het onderwerp der rede uitmaakt, als: het behage mij u te hooren; het is mijn plicht u te gehoorzamen, of ook: u te gehoorzamen is mijn pligt.

I. 88. Die werkwoorden, welke de onbepaalde wijze zonder te achter zich ontrangen, hebben in den volmaakte en meer dan volmaakte verledenen tijd de onbepaalde wijze achter het hulpwoord, als: ik heb hem zien wandelen; ik heb hem hooren spreken; hij heeft mij helpen dragen; ik heb hem doen verhuizen; ik heb hem laten schrijven, en zoo in alle anderen.

I. 89. Die werkwoorden daarentegen, welke de onbepaalde wijze met te achter zich ontrangen, behouden

in den volmaakte en meer dan volmaakte verledenen tijd de gewone wijze van verraeging, als: men heeft mij gelast, bevolen u dit ter hand te stellen; ik heb gehoopt, verlangd, gemenscht hem te spreken, ik heb beloofd hem dit te zullen geven; ik had gemeend u eenen dienst te doen enz. — Van dezen regel zijn nog, tans eenige uitzonderingen, als komen voor gebeuren; b. v. hij is komen te overlijden; behooren, als: ik had dit niet behooren te doen; meten, als: ik heb mij niet die swarigheid niet weten te redden. Ook kunnen trachten, pogen, zoeken somwijlen de onbepaalde wijze, in plaats van het deelwoord, aannemen. — Opmerkelijk is verder nog de afwijking, welke in de overleverden staan, liggen, zitten plaats heeft. Hier toch zegt men in de beide eerste tyden: ik sta of stond te wachten; hij ligt of lag te slapen; ik zit of zat te schrijven; terwijl men daarentegen in den volmaakte en meer dan volmaakte verledenen tijd zegt: ik heb of had staan wachten; hij heeft of had liggen slapen; ik heb of had zitten schrijven.

4. Verbinding van een werkwoord met een zelfstandig naamwoord.

I. 90. Een zelfstandig naamwoord kan op tweederlei wijze met een werkwoord verbonden worden, of als het beheerschende, of als het beheerscht worden, de deel. In het eerste geval schikt zich het werkwoord in getal en persoon naar het zelfstandig naamwoord, als: de klok slaat; de haan kraait; wij verlan,

gen u te zien. Of, wanneer de beheersching in de onbepaalde wijze geschiedt, zoo ontvangs deze de woordjes te, om te of van voor zich, als: ik had de eer of het geluk den eersten prijs te behalen; het doet mij vermaak u te zien; het was mijn oogmerk, om u te gemoet te gaan; ik heb een' afkeer van het liegen.

I. 21. En het tweede geval, wanneer namelijk het zelfstandig naamwoord door het werkwoord beheerscht wordt, bedient men zich ter aanduiding van die beheersching van den verbogenen naamval, of ook, waar deze aanduiding te kort schiet, van voorzetselen, als: de meester ter pres den naastigen Pieter; hij klaagde over de traagheid van Karel.

I. 22. De vierde naamval is, bij de beheersching van een zelfstandig naamwoord door een werkwoord, van het uitgestrekte gebruik. Deren naamval worden alle bedrijvende werkwoorden voor datgene, het welk het rechtstreeksch voorwerp is der handeling, als: de meester slaas den hond; de tuinman snoeis den boom; de paarden trekken den wagen; de arbeid versterkt den mensch. Deze vierde naamval alleen wordt bij den lijdenden vorm in den eersten verwisseld, als: de hond wordt geslagen door den meester; de boom wordt door den tuinman gesnoeid; de wagen wordt door de paarden getrokken; de mensch wordt door den arbeid versterkt. Sommige werkwoorden, die in den bedrijvenden staat twee vierde naamvallen bij zich hebben, nemen in den lijdenden ook twee eerste aan, als: ik noem hem vader; gij heet mij meester, waarvoor men in den lijdenden staat zegt: hij wordt vader door mij

genoemd; ik word meester door u geheeten.

I. 23. Kan, gelijk mij zeiden, alleen de vierde naamval bij den lijdenden vorm in den eersten verwisseld worden, zoo blijkt het, dat men verkeerdelijk die voorwerpen, welke bij den bedrijvenden staat in den derden naamval komen, bij den lijdenden in den eersten plaatst. Dus zegt men bij voorbeeld: men gelastte hem, zijnen hoed af te zetten; hij leerde den jongeling de aardrykskunde; alwaar hem en den jongeling niet in den vierden, maar in den derden naamval staan. Men moest derhalve, deze uitdrukkingen in den lijdenden vorm overbrengende, zeggen: hem werd gelast, zijnen hoed af te zetten; den jongeling werd de aardrykskunde door hem geleerd.

I. 24. Niet alleen de eigenlijk gezegde bedrijvende, maar ook de dusgenaamde wederkerige werkwoorden worden achter zich den vierden naamval des persoons, waarop hunne werking overgaat. Inderdaad toch zijn deze werkwoorden bedrijvend, en alleen daardoor van de werkwoorden, welke dien naam voeren, onderscheiden, dat hunne werking niet op andere voorwerpen overgaat, maar tot den handelenden persoon wordt terug gevaerd. Dus staat in de uitdrukkingen ik schaam mij, ik bezin mij, ik verwonder mij, het voornaamwoord mij telkens in den vierden naamval. Detzelfde naamval komt achter vele onpersoonlijke werkwoorden, welke eene bedrijvende beteekenis hebben, als: het bevreemds mij; het betrefte u; het berouwt mij; het verdrukt mij.

I. 25. Ook enige onzijdige werkwoorden kunnen somtijden een vierden naamval achter zich verkrijgen, wan-

neer zij een bedrijf aanduiden, hetwelk onmiddellijk op een ander voormerp overgaat, of ook tot den handelnden persoon terug keert, als: bloed en etter zwellen; een gemeldigen dood sterven; den goeden strijd strijden; den langsten weg gaan; de trappen op- en afloopen; zich ziek of dood lagchen. Hetzelfde geldt ontrent sommige onpersoonlijke werkwoorden, als: het sneeuws grootte vlokken; het hagels gansche steenen.

I. 96. De vierde naamval komt ook altijd achter het hulpwoord laten, wanneer hetzelve gebruikt wordt om eene opmerking, een bevel of verzoek in te drukken, als: laat ons vrolijk zijn; laat hem gaan; laat mij vertrekken.

I. 97. Eindelyk wordt ook de bepaling van tyd door den vierden naamval uitgedrukt, en wel, 1. op de vraag wanneer? Hij keerde den derden dag na zijne aankomst terug. 2. Op de vraag hoe lang? Ik heb den ganschen nachts gewaakt. Sommige insecten leven slechts éénen dag. 3. Op de vraag hoe dikwerf? Hij komt alle dagen bij mij. Deze vierde naamvallen intusschen hangen, naar het schijnt, niet eigenlijk van de werkwoorden, maar van verzenigene voorzetselen af, als: hij keerde op den derden dag terug; ik heb den ganschen nachts door gewaakt enz. Ook de grootte, zwaaarte, breedte, waarde en prijs van eenig ding worden door vierde naamvallen aangeduid, als: hij is eenen duim gegroeid; het meegt een pond; het linnen is eenen el breed; het kost eenen gulden.

I. 98. Dan, hoe zeer ook de vierde naamval van het uitgestrekte gebruik bij werkwoorden is, worden nogtans ook andere naamvallen daarmede verbonden. Van

den eersten naamval hebben wij reeds gezien, dat dezelve bij den lijdenden staas sommijlen zelfs tweemaal voorkomt, als: hij words vader door mij genoemd. Desgelijks kunnen de werkwoorden zijn, blijven, worden twee eerste naamvallen bij zich hebben, als: Pieter is een brave jongen; van blijft nog altijd dezelfde deugniet; Mietje words een lief meisje.

I. 99. Oudtijds werd de tweede naamval ook bij vele onzer werkwoorden gevoegd, als: zijner gedenken; zijner vergeten; zich zijner verwonderen; zich des ongelukkigigen ontfermen, erbarmen; zich des vrachten koeden; zich der zaak aantrekken; zich zijner bekentenis niet schamen, en zoo in vele anderen. Thans is dit gebruik schier geheel verouderd, en alleen in den hoogerem stijl bij enkele woorden nog bewaard, als: zijner gedenken; zich eener zaak niet schamen; zich des ongelukkigigen ontfermen. Meestal gebruikt men ook hier een voorzetsel met den vierden naamval, als: aan hem gedenken; zich over eene zaak niet schamen; zich over den ongelukkigigen ontfermen.

I. 100. Van uitgestrektter gebruik is de derde naamval bij de werkwoorden, wordende zoo wel bij bedrijvende, als onrijdige gevoegd. — Bij bedrijvende werkwoorden staas het voormerp, waartoe de merking zich niet rechtstreeks uitstrekt, in den derden naamval, terwijl het onmiddellijk voormerp der merkinge in den vierden staas, b.v. iemand iets geven, ontnemen, bevelen, toezeggen, onthouden, voorspellen, vertrouwen, toestaan, weigeren, en honderd anderen. Wanneer men dus van eenen braven vader zegt: hij geeft zijnen kinderen een goed voorbeeld, zoo staas zijnen kinderen in den derden, voorbeeld in den vierden naamval.

I. 101. Desgelijks komt de derde naamval bij vele onzijdige werkwoorden, als: hij blijft zijn vriend steeds bij; hem is onrecht geschied; het bekwam hem kwalijk; het smaakt mij goed; de pen viel mij uit de hand; de hoed is hem van het hoofd gewaaid, en zoo in vele anderen. Somwijlen gebruikt men voor den derden naamval ook het voorzetsel aan met den vierden, als: dit boek behoort aan Pieter; hij heeft veel goeds aan mij gedaan.

F. Over de telwoorden.

I. 102. De telwoorden worden doorgaans, even als de byvoegelijke naamwoorden, voor hunne zelfstandige naamwoorden geplaatst, als: vier weken; zes maanden; tien guldens; op den derden dag der maand. Somwijlen echter komen dezelve achteraan, als: in het jaar vijftienhonderd twee en xenentig werd de Briel door de Watergeuzen ingenomen. Ook bij de aankaling van een plaats uit eenig boek, waarbij men zich liefst van cijferletters bedient, als: Psalm 1, vers 3.

I. 103. Omtrent de ierengetallen moet het volgende worden aangemerkt. Het meervoudige ieren heeft een merkwoord in het enkelvoud bij zich, als: het is drie, vijf, twaalf ieren. Ook wordt het woord ieren somtijds weggelaten, als: de klok slaat zes; hij kwam na half twaalf. In dit geval wordt het telwoord niet zelden verbogen, als: ik ben voor zesfen opgestaan; ik zal na vijven bij u komen.

I. 104. Schoon de telwoorden doorgaans geen lidwoord voor zich dulden, kan en moet dit echter som-

wijlen plaats hebben, wanneer zeker bepaald getal voorwerpen, met uitsluiting van andere, bedoeld wordt, als: hij heeft de zes dukaten verdiend, die namelijk, welke als belooning van zeker bedrijf werden uitgeloofd. Geef mij de tien guldens, die namelijk, welke voor u liggen, of van welke gesproken werd. Thales was een van de zeven Wijzen van Griekenland, d. i. een van die zeven mannen, die, bij uitsluiting van anderen, de Wijzen genoemd worden.

I. 105. Natuurlijk staat bij een meervoudig telwoord een zelfstandig naamwoord in het meervoudige getal, als: het kind is zestien maanden oud; het linnen kost zes tien stuivers de el. Hiervan echter is een enkele uitzondering. Zoo met het gebruik dat, wanneer het getal een boven honderd en duizend is, het zelfstandige naamwoord in het enkelvoud gesteld wordt, als: honderd en een gulden; tweehonderd en een el; duizend en een blad zijde; drieduizend en een jaar. Inderdaad echter is dit minder een uitzondering, dan met een verkorte wijze van spreken, als: honderd en een gulden, voor honderd guldens en een gulden; tweehonderd en een el, voor tweehonderd ellen en een el, en zoo in de overigen. Desgelijks hebben de telwoorden, met half zamengesteld, schoon inderdaad een meerderheid aanduidende, echter een zelfstandig naamwoord in het enkelvoud bij zich, als: derdehalf el; vierdehalve stuiver; zesdehalve gulden.

I. 106. Opmerkelijk ook is de keurige onderscheiding, welke ons taalgebruik heeft ingevoerd, wanneer maten, sommen en gewigten, of als verdeeld, of als vereenigd, voorkomen. In het eerste geval staan zij na,

tuurlijk in het meervoud, wanneer het daarbij gevraagd telwoord eene meervoudigheid aanduidt. In het laatste geval daarentegen staan zij in het enkelvoud, ofschoon ook het telwoord een meervoudig getal beteekent. Dus zegt men: er zijn vier lasten tarwe, wanneer iedere last op zich rekenen is en afzonderlijk wordt aangemerkt. Doch, wanneer daarentegen deze vier lasten slechts eene vergaderde menigte tarwe uitmaken, zoo zegt men: er is vier last tarwe. Desgelijks zegt men: daar zijn honderd guldens, wanneer men honderd stukken van die munt bedoelt. Doch, wanneer men slechts op de hoeveelheid gelde ziet, zonder de bijzondere geldsoort in aanmerking te nemen, zoo zegt men: daar is honderd guldens, het zijde waarde daarvan in andere geldmunt, of ook in guldens rekenen voorhanden zij. Hetzelfde heeft ten aanzien van gemigten plaats. Zoo zegt men: tien ponden suiker, thee, wanneer de ponden afzonderlijk gewogen en gepakt zijn, maar integendeel, een suikerbrood van dertig pond; een kistje thee van honderd pond.

§. 107. Omtrent het woord beide moet aangemerkt worden, dat hetzelfde in het enkelvoud geplaatst wordt, wanneer het niet tot twee afzonderlijke voorwerpen, maar tot twee zaken betrekking heeft, welke als een geheel beschouwd kunnen worden, b. v.: hij is gewoon veel te eten en lang te slapen; beide is schadelijk voor de gezondheid.

§. 108. Omtrent al, alle, welke men tot de algemeene telwoorden kan brengen, hebben wij insgelijks het een en ander aan te merken. Het wordt onverbuigelijk gebruikt, wanneer het voor een lidwoord of bezittelijk

voornaamwoord komt, als: hij deed al den arbeid; ik heb al mijnen voorraad uitgeput; ik heb hem in al zijnen kommer getroost; al mijne vreugde is vervlogen. In het meervoud echter kan het ook verbogen worden, b. v. alle mijne bezittingen zijn verloren; alle uwe pogingen zijn vruchteloos. — Alle in een verzamelen zin genomen, en zoo veel als gansch, geheel, betekenende, blijft onverbogen, als: ik neem alle arbeid, die daaraan vast is, gemillig op mij. Door achteloosheid versteekt men zich van alle voorzpoed. Hij ziet alle kommer geweken. De meelde verdooft alle gevoel van deugd. — Desgelijks blijft het onverbogen, wanneer de daarbij gevraagde zelfstandige naamwoorden, schoon in het enkelvoud staande, echter een verzamelen zin hebben, als: ik ken alle man van die plaats; men hoort er alle dag van; deze gewoonte heerscht onder alle volk. — Daarentegen wordt alle verbogen, wanneer het de beteekenis van elk, ieder, allerlei heeft, b. v.: hij is afkeerig van allen arbeid. Het geeft zich aan allen wellust over. Kindelijk zij nog gezegd, dat alle dikwijf diens, om den zin van het woord, waarbij het gevraagd is, te versterken, b. v.: ik leg mij daarop met allen mogelijken ijver toe; hij vermaande hem daartoe met allen ernst.

§. 109. Alles, gevraagd bij den overtreffenden trap der byvoegelijke naamwoorden, beteekent zoo veel als van allen. Dit is allergrootste, allerbeste, de grootste, de beste van allen. Hierin blijkt het, dat deze uitbreiding van den overtreffenden trap verkeerdelijk gebruikt wordt, zoo dikwijf er slechts van twee voorwerpen gesproken wordt.

G. Over de bijwoorden.

I. 110. Daar de meeste onzer bijvoegelijke naamwoorden ook als bijwoorden kunnen gebruikt worden, zoo kan het sommigen onzeker zijn, of men een woord als bijvoegelijk naamwoord, of als bijwoord moet aanmerken; met andere woorden, of men hetzelve tot het merkwoord of tot een naast voorgaand zelfstandig naamwoord betrekken moet. Dus kan b. v. de uitdrukking hij beschrijft hem eenvoudig, evenzeer beteekenen, hij beschrijft hem op eene eenvoudige wijze, als hij beschrijft hem als iemand die eenvoudig is. Wordt nu dit laatste bedoeld, zoo moet men de dubbelsinnigheid door eene nadere verklaring ontwijken; hij beschrijft hem als eenvoudig, of als een eenvoudig mensch.

I. 111. De bijwoorden moeten altijd onmiddellijk bij en doorgaans voor het woord geplaatst worden, waar hunne werking vereischt wordt, als: het is mij altijd aangenaam u dienst te doen, niet het is altijd mij aangenaam u dienst te doen. Dikwerf kan door verplaatsing des bijwoords een geheel andere zin geboren worden. Zoo beteekent het zeggen: het is mij niet geoorloofd te gaan, geheel iets anders, dan: het is mij geoorloofd niet te gaan.

I. 112. Om eene gelijkheid in de wijze van werken aan te duiden, bezigt men de woordjes zoo, even en als, b. v. Pieter kens zijne les zoo of even goed als Karel. Eene ongelijkheid wordt uitgedrukt door den vergrootenden trap met dan, als: Pieter kens zijne les beter dan Karel. Wanneer men eene zaak, ten aanzien der werkin-

ge, boven alle overige verheft, zoo bedient men zich van den overtreffenden trap, als: Pieter kens zijne les het beste. Of men plaatst voor dien trap ten of op het, als: hij vermaande hem ten ernstigste; hij verzocht mij op het vriendelykst.

I. 113. Oudtyds plaats men in onze taal twee ontkenningwoorden bijeen te voegen, om de ontkenning te versterken, waartoe men zich gemeenlijk van en, by ontzetting voor ne, bediende, als: ik en mist niet, wat te doen. Doch het tegenwoordige gebruik heeft dit geheel verworpen en dus geene byeenvoeging van twee ontkenningwoorden. Men bezigt dus nimmer het woordje niet by een merkwoord, waarin reeds eene ontkenning ligt opgesloten, als: hij ontkende dit niet gedaan te hebben, voor hij ontkende dit gedaan te hebben: zelfs niet by woorden, waarin de ontkenning niet zoo duidelyk verrast is, als: wacht u het niet te zeggen, voor wacht u het te zeggen. Niet wordt ook meermalen gebruikt, om de benestigende uitdrukking te versterken, als: Hoe groos was niet mijne verwondering, toen ik hem voor mijne oogen zag staan!

H. Over de voorzetselen.

I. 114. De natuur en het gebruik der voorzetselen, mitogaders hunne veraeeling in scheidbare en onscheidbare zijn naar wy vertrouwen, is de spraakkunst genoeg bekend. Wij zullen derhalve hier eenige andere aanmerkingen omtrent dezelve in het midden brengen.

I. 115. De voorzetsels, voor een zelfstandig naam,

woord komende, beheerschen hetzelve, of, met andere woorden, plaatsen hetzelve in een' verbogenen naamval. Oudtijds was deze veelal de tweede, waar van wij nog de sporen overig hebben in met der tijd, voor 's hands, in der daad, in aller ijf, van ouds, ter gaeder trouw enz. Thans is dit gebruik van den tweede naamval, met uitzondering van de genoemde en eenige andere uitdrukkingen, geheel verouderd.

I. 116. In de meeste spraakkunstige opstellen worden wel aan de voorzetsels onderscheidene naamvalen toegekend, doch zonder genoegzamen grond. In der daad beheerschen de voorzetsels, naar ons taalgebruik, alleen den vierden naamval; en de zoogenaamde tweede en derde naamvallen met van en aan (als: het bevel van den koning; ik heb het aan de kinderen gegeven) zijn niet anders, dan omschrijvingen dier naamvallen door middel der voorzetselen van en aan, met den vierden naamval vereenigd. Men zal dit duidelijk gevoelen, wanneer men in de gegeven voorbeelden, in stede van de voorzetselen van en aan, den tweede en derden naamval bezigt: het bevel des konings; ik heb dit den kinderen gegeven. Van geene meerdere waarde zijn de verdere onderscheidingen, welke ten aanzien van de beheersching der voorzetselen gemeenlijk worden voorgedragen.

I. 117. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden hetzelfde voorzetsel bij zich hebben, is het doorgaans voldoende, dit slechts eenmaal te bezigen, als: door geboorte, opvoeding en pligt is mijn hart aan u verknocht. Somwijlen echter wordt het voorzetsel

nadrukshalve herhaald, als: door list, door verraad, door geweld u zelven verheven hebbende, hebt gij uwen val dubbel verdiend. De brave man behoort zich door lijf noch leed, door hoop noch vrees, door list noch geweld van zynen pligt te laten aftrekken. Ook is de herhaling meestal noodzakelyk, zoo dikwerf twee zelfstandige naamwoorden, door tusschenkomst van eenig voegwoord, van elkanderen gescheiden worden, als: hij is noch met zachtheid noch met hardheid te regeren. Het is deels door uwe, deels door mijne schuld geschied. Het is zoo wel voor u, als voor hen dienstig. Ik heb niet alleen voor mij zelven, maar ook voor u gesproken.

I. 118. De onmiddelyke byeenplaatsing van twee voorzetselen brengt altijd enige hardheid en onduidelijkheid voors, en moet uit dien hoofde vermyd worden, als: door met zwaarden gewapende mannen werd hij aangegrepen; beter: hij werd aangegrepen door mannen, die met zwaarden gewapend waren.

I. 119. De voorzetselen worden gemeenlijk geplaatst voor de zelfstandige naamwoorden, tos welke zij behooren. In enkele gevallen nochtans komen zij achter diavre, als: het regende den ganschen dag door. Hij deed den geheelen weg over zijn mond niet open. Ik ging de geheele rij langs. Ook worden halve, wege en waarts, die gemeenlijk, doch minder nauwkeurig, den naam van voorzetselen dragen, achter de zelfstandige naamwoorden geplaatst, als: ambtshalve; pligtswege; huuswaarts.

I. Over de voegwoorden.

I. 120. De zelfstandige naamwoorden, tusschen welke de verbindende en uitsluitende voegwoorden geplaatst worden, komen altijd in naamval, doch niet in geslachts en getal overeen, als: ik vond daar den meester en zijne leerlingen; ik heb noch hem, noch haar gezien; jongen zoo wel als ouden moeten sterven.

I. 121. Men zegt gemeenlijk, dat sommige voegwoorden de aantoonende, andere de aanvoegende wijze beheerschen; doch deze voorstelling is minder naauwkeurig, daar de wijze door den aard des voorstels, niet door de voegwoorden bepaald wordt. Zoodra namelijk iets als zeker en stellig wordt voorgedragen, behoort de aantoonende wijze plaats te hebben, terwijl de aanvoegende alleen bij onzekere en twyfelachtige voorstellen te pas komt. Van daar, dat hetzelfde voegwoord nu eens de aantoonende, dan de aanvoegende wijze achter zich verkrijgt, als: ik vrees, dat hij reeds overleden zij; ik geloof, dat hij reeds vertrokken is.

I. 122. Intusschen zijn er voegwoorden, die altijd de aantoonende wijze achter zich hebben, terwijl andere altijd de aanvoegende vereischen. Tot de eerste soort behooren, wans, omdat, dewyl, naardien, zoodas en vele anderen, welke bij geene onzekere voorstellen passen, als: omdat Pieter een naarstig leerling is, wordt hij beloond. Ik heb hem dikwijls gezegd, zoodas hij geene onkunde kan voorwenden, enz. Tot de laatste soort behooren opdat, ten einde, mits en in zij, waarvan de twee eersten een oogmerk, de beide laatsten eene voorwaarde aanduiden, en die dus allen een voorstel meer of min onzeker laten, als de landman menschen naar regen, opdat

(of ten einde) zijn akker vruchtbaar worde. Ik zal aan Pieter zijne stoutheid vergeven, mits hij zich in 't ver, volg daarvoor wachte. Ten zij hij zich merkelyk verbeterde, zal er van hem nooit iets goeds worden.

K. Over de tusschenwerpselen.

I. 123. De tusschenwerpselen, als geene klare voorstellingen, maar alleen gewaarwordingen aanduidende, zijn eijgenlyk voor geene verbinding met andere woorden vatbaar, en kunnen gevolgelyk niets beheerschen. Nochtans ontrangen zij onderscheidene naamvallen achter zich; doch deze worden niet door de tusschenwerpselen, maar alleen door de betrekking bepaald, waarin men zich de zaken of personen voorstelt, als: Helaas! ik ongelukkige! Wee den rampraligen, die zich aan de ondingd overgeeft.

I. 124. Zij worden doorgaans aan het begin eener reide geplaatst, als: helaas! was zal ik gaan beginnen! Hela! dat gaas gaed. Zij kunnen echter ook in het midden, en aan het einde van eenen zin plaats verkrijgen, als: eer, goederen, alles, helaas! is voor mij verloren. Was zal er van mij worden, ach!

II. HOOFDSTUK.

Over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander moeten volgen.

1. Over de schikking der woorden in het algemeen.

I. 125. Wij hebben in de inleiding reeds het beginsel aangemerkt, 't welk bij de woordschikking in het algemeen, en bij de Nederduitsche in het bijzonder ten grondslag ligt, de natuurlijke opvolging namelijk der denkbeelden en voorstellingen in 's menschen geest. Deze opvolging nu bestaat daarin, dat men telkens van het onbepaaldere tot het meer bepaalde overga, zoodat de rede eene ware opklimming is. Wij zullen thans zien, op wat wijze dit grondbeginsel in de Nederduitsche taal in bijzonderheden worde toegepast.

I. 126. Elke rede bestaat uit twee deelen, eene zaak of een voorwerp, waarvan iets gezegd wordt, ge, wootlijk het onderwerp (subjeet) der rede genaamd, en dat gene, 't welk daarvan gezegd wordt, en doorgaans den naam van predicaat voers, bestaande in een werkwoord, dat meestal van nadere bepalingen vergezeld gaat. De natuurlijke woordschikking nu vordert, dat het onderwerp der rede, zijnde een zelfstandig naamwoord, of 't geen des,

zelfs plaats vervangt, met alles wat daartoe behoort, voorafga en daarop het werkwoord met deszelfs bepalingen, of het predicaat volge, b. v.: de duchtzame handelsverstandig. De voerse des leeren is het beginsel der wijsheid. Alles brave kind volgt de lesfen van zijne ouders. Niet zoo algemeen nochtans en volstrekt is deze regel, of men mag daarvan, ook in de natuurlijke en eenvoudige woordschikking, somwijlen afwijken, wanneer namelijk het onderwerp met deszelfs omschrijving door een betrekkelijk voornaamwoord merkelyk langer is, dan het, geen daarvan gezegd wordt, of het predicaat, als: das leeren is lang, het melk het grootte doel des levensbereikts. Het laatste lid toch behoort blykbaar tot het onderwerp, doch wordt zeer geraegelyk achter het predicaat, hier door is lang uitgedrukt, gesteld.

I. 127. Een zelfstandig naamwoord, het zij hetzelve het onderwerp der rede uitmaakt, het zij het tot het predicaat behoore, kan op onderscheidene wijzen nader bepaald worden. De eigenlijk gezegde bepalingenwoorden, als daar zijn bijvoegelyke naamwoorden, voornaamwoorden, telwoorden en dergelyke, komen, met uitzondering van een enkel geval, voor het zelfstandig naamwoord, waartoe zij behooren, als: das grootte huus; ons grootte huus; het derde grootte huus van den hoek. Het is intusschen, wanneer meer dergelyke woorden voor een zelfstandig naamwoord komen, blykens de opgegevene voorbeelden, niet onverschillig, in wat orde zij geplaatst worden; omehalve het noodig zijn zal, daarvan nog iets naders te zeggen.

I. 128. De woorden, die eene eigenschap uitdrukken, komen onmiddellyk voor het zelfstandig naamwoord.

de snelle paarden. Wordt er een telwoord bijgevoegd, zoo gaas dit voor het bijvoegelijk naamwoord: de zes snelle paarden. Een bezittelijk voornaamwoord wordt meder voor het telwoord geplaatst: ime zes snelle paarden. Desgelijks gaas een aanwijzend voornaamwoord meder voor het bezittelijk: dize ime zes snelle paarden. Wordt er eindelijk het algemeene telwoord alle bijgevoegd, zoo wordt dit voor alle andere woorden geplaatst: alle dize ime zes snelle paarden.

I. 129. Wanneer een der woorden, die het zelfstandig naamwoord op voorgemelde wijze nader bepalen, meder zij, ne eigene bepaling heeft, zoo gaas deze, het zij die door een bijwoord, het zij door een' verbogenen naamval met of zonder voorzetsel worde uitgedrukt, onmiddellijk voor het woord, 't welke daardoor bepaald wordt, als: eene zachte ruischende beek; een liefelyk zingende vogel; het ons boven het hoofd hangend gevaar; de wijsheid zoeken de leerling. — Moet de betrekking van een zelfstandig naamwoord tot het overige der rede door een voorzetsel worden uitgedrukt, zoo staas dit voor alle andere woorden, die hetzelfde tot nadere bepaling voorafgaan, b. v.: in deze mijne treurige omstandigheden.

I. 130. Een zelfstandig naamwoord kan ook nog op andere wijzen nader bepaald en verklaard worden. Dikwerf geschiedt dit door een ander zelfstandig naamwoord, 't welk alsdan gemeentlijk achter staas, als: de slaap, de vriend der vermoelden; Amsterdam, de hoofdstad van Holland. — Niet zelden ook heeft een zelfstandig naamwoord tot nadere verklaring een' tweeden naamval bij zich, welke, gelijk in het vorige reeds

werd opgemerkt, dikwerf kan, en in een enkel geval zelfs moet voorafgaan, als: des Konings begeerte of de begeerte des Konings; David's Psalmen, niet, de Psalmen Davids. — Ook kan die verklaring geschieden door een voorzetsel met een zelfstandig naamwoord of een ander woord, dat eene omstandigheid aanduidt, of ook met de onbepaalde wijze, als: de gedichten van Vondel; liepde tot de deugd; een aanval van achteren; zucht om te leeren, of tot leeren; lust om te spelen, of tot spelen.

I. 131. Al het onzelfstandige in eene rede, met uitzondering van het vervoegde werkwoord, verkrijgt gemeentlijk 't geen tot zijne nadere verklaring dienen moet, voor zich, als: zeer schoon; verbaazend groot; der moeite waardig; tot alles bekwaam; een mel doortimmerd huis; een waarheidlievend gemoed; een voor oogen zmerend gevaar: ook de onbepaalde wijze, als: snel loopen; door de stad wandelen. Van daar ook dat bij deze wijze het afscheidbaar voorzetsel altijd vooraanstaas, als: uitgaan, afwijken, voorstellen enz. De voorgestelde regel intusschen lijdt, behalve de reeds vermelde uitzondering, waarvan straks nader, nog eene andere, in geneigd om mel te doen, of tot mel doen, en meer dergelijke samenvoegingen. Voor het laatste echter kan men ook zeggen: tot mel doen geneigd.

I. 132. De uitzondering, die ten aanzien van het vervoegde werkwoord plaats heeft, verischt nog een kort woord tot opheldering. Dit ontvragt, in de eenvoudigste of verhalende woordorde, 't geen tot nadere verklaring van hetzelfde diens, achter zich, b. v.: het meisje zings fraai; het meisje zings dat lied fraai; deugd maakt

gelukkig; deugd maakt den mensch gelukkig. In beide voor-
gestelde gevallen dienen fraai en gelukkig, schoon op
eene enigzins verschillende wijze, tot nadere verklaring
van de vervoegde werkwoorden zingt en maakt, en ho,
men dus niet alleen achter die werkwoorden, maar ook
achter de zelfstandige naamwoorden, welke daarvoor beheer-
schs worden. Maar heeft hiervan geene afwijking plaats,
wanneer het werkwoord in den volmaakt en meer dan
volmaakt verledenen tijd gesteld words, b. v. het meisje
heeft of had fraai gezongen, heeft of had dat lied
fraai gezongen? Hier toch komt fraai voor gezongen
en schijnt dus het werkwoord vooraf te gaan. Dan
deze afwijking is enkel schijnbaar en op eene verkeerde
voorstelling gegrond. Gezongen namelijk is hier niet, zoo
als men de zaak gemeenlijk voordraagt, het eigenlijke werk-
woord, maar een van het werkwoord afgeleid deelwoord,
t melk, zonder verbuiging en dus als bijwoord, met het
eigenlijke werkwoord heeft of had verbonden words, om
eenen tijd aan te duiden, dien men in onze taal niet, ge-
lyk in het Latijn en Grieksch, door verandering van
het werkwoord zelve kan uitdrukken. Het deelwoord
staat derhalve bij dezen tijd, even als alles, wat ter na-
dere verklaring en volmaking van den zin eens werk-
woords diens, achteraan, en neemt wel de laatste plaats
in, omdat het den zin van het werkwoord het meest
bepaalt. Hetzelfde is toepasselijk op de verbinding van
de onbepaalde wijze met het werkwoord, als: hij zal
het lied terstond zingen.

I. 133. Wanneer een vervoegd werkwoord twee ver-
bogene naamvallen achter zich heeft, staats gemeenlijk

die des persoons, of de derde, voor dien van de zaak,
of den vierden, als: de meester gaf den leerling groot
ten lof. Die regel nochtan is niet zoo volstrekt en
algemeen, dat men daarvan niet somwijlen zou mogen
afwijken. Niet zelden toch is het onverschillig, mel-
ken naamval men vooraan plaatst, inzonderheid, wan-
neer men den derden door het voorzetsel aan omschry-
ft; somwijlen zelfs moet de vierde naamval voor den
derden gaan, b. v.: Hier hebt gij een baak, geef dit
uwen broeder; waar dis, zoo om zijne korthed, als
zijne betrekking tot het voorgaande, de eerste plaats
moet innemen. Hetzelfde heeft plaats in het volgend
zeggen: openbaar uwe geheimen alleen aan uwe vrien-
den.

I. 134. Een vervoegd werkwoord kan ook twee
vierde naamvallen bij zich hebben. In dit geval staats
die, welke het eigenlijke voorwerp beteekens, voor den
anderen, als: gij noemt hem uwen vriend. — Wanneer
eenige naamval door een zelfstandig naamwoord met
zijn voorzetsel, of ook door eenen tusschenzin nader
omschreven words, zoo vordert de duidelykheid, dat
derelke deze omschrijvingen terstond achter zich ont-
vange, als: Prins Claurits won den slag bij Orléans,
poort Cajus maakte zijn huis in de stad aan een
vreemdeling, dien hij nooit gezien had.

I. 135. Wanneer het werkwoord, buiten de woor-
den, die het onmiddellyk beheerschs, nog door een zelf-
standig naamwoord met zijn voorzetsel nader bepaald
words, zoo staan deze laatste gewoonlijk achter de eer-
sten, b. v.: men overtuigde hem van vele misdaden.

Deze tyding vervulde ons met groote blijdschap. Die voorstelling maakte een diepen indruk op mijne ziel. De hemel gaf den mensch de openbaring tot zijne leidvrouw. — Beteekens het zelfstandig naamwoord met zijn voorzetsel slechts eene omstandigheid van tijd, plaats of iets dergelyks, zoo wordt het dikwerf vooraan geplaatst, b. v. dit maakte in die oogenblikken een diepen indruk. Ik trof in de schuif een paar oude bekenden aan. Ik geraaide op het hooren daarvan eene groote blijdschap. Doch wanneer de door het merkwoord beheerschte naam val een voornaamwoord bij zich heeft, zoo gaat deze gemeenlijk voor, als: ik trof deze vrienden in de schuif aan; ik sprak uwen broeder te Amsterdam.

§. 136. Wanneer het merkwoord meerdere zelfstandige naamwoorden met hunne voorzetsels achter zich heeft, zoo staan dezelve in die orde, dat het geen minder scherp bepaalt, telkens gaat voor dat gene, 't welk eene scherpere bepaling behelst, en die woorden het laatst gesteld worden, welke onmiddellijk tot het merkwoord zelf behooren. De bepaling van tijd en plaats gaat hierbij voor alle overige bepalingen en wel die van den tijd voor die der plaats. Zie hier een paar voorbeelden, tot opheldering en staving van het gezegde. Edmond en Floorne gingen, uit hoofde van hunne onschuld, met een onverschrokken gelaas naar de strafplaats; waar het laatste niet enkel de plaats aan, diinds, maar de hoofdbepaling van het merkwoord behelst, en uit dien hoofde achteraan komt. Balthazar Gerards brags, in den jaer vyftienhonderd vier en tachtig, Prins Willem den eersten, te Delfs, met

een pistoolschoot verraderlijk om het leven. Intusschen mag men van deze volgorde, somwijlen afgaan, door eene bepaling, die anders vooraan zou moeten komen, aan het einde te stellen, wanneer zij eene langere omschrijving achter zich heeft, b. v.: Edmond en Floorne gingen, uit hoofde van hunne onschuld, naar de strafplaats, met een gelaas, waarop kalmte en zielruist te lezen was.

§. 137. Op dezelfde wijze staan alle bijwoorden achter het vervoegde merkwoord, en wel in die orde, dat bijwoorden van tijd en plaats voorafgaan, en daar op die van hoedanigheid, en laatstelijk dat, 't welk eigenlijk tot het merkwoord behoort, volgen, als: het hagelde gisteren te Vlaarlem verschrikkelijk hard; de wind waais heen alle stof van de straten weg. — Bij merkwoorden, die met afscheidbare voorzetsels zijn zamengesteld, wordt, blykens het laatstgemelde voorbeeld, in de vervoeging het voorzetsel doorgaans achteraan geplaatst, zoodat alle bepalingen vóórden tusschen hetzelfde en het merkwoord in komen, als: de leergierige knaap las dit boek in weinig tijds met groote opmerkzaamheid door. Hetzelfde heeft plaats met acht geven, acht slaan, gehoor geven, en meer dergelyke uitdrukkingen, als: de oplettende leerling geeft op alles, wat hem door den meester wordt voorgehouden, zorgvuldig acht. Het brave kind geeft aan de liefen van zynen vader al, tijd gehoor. Men mag echter, ja moes van deze woordorde in sommige gevallen eenigermate afwijken, b. v.: de leergierige knaap las dit boek door in den tijd, waarin de andere kinderen zich met spiten bezig

hielden. De oplettende leerling geeft zoogvuldig acht op alles wat hem door den meester wordt voorgehouden. Het brave kind geeft altijd gehoor aan de les, den, welke zijn vader hem ten zijnen nutte mededeelt. Zelfs mag men onbespelijk zeggen: Het brave kind geeft altijd gehoor aan de les van zijn vader.

I. 138. Voorts moeten wij hier nog met een woord herinneren, 't geen boven (I. 132.) reeds werd opgemerkt. dat bij de vereeniging van een hulpwoord met een deelwoord, of ook met de onbepaalde wijze, deze laatste altijd achteraan komen, zoodat de onderscheidene bepalingen tusschen het hulpwoord en het deelwoord of de onbepaalde wijze in staan, als: ik heb in die school vele nuttige kundigheden verkregen; deze weldaad wordt met dankbaarheid door ons aangenomen; ik zal de vermaningen van mijnen braven leermeester nimmer vergeten. Desgelijks komt de onbepaalde, zoo alleen als met het voorzetsel te, bij hare vereeniging met een ander werkwoord, gemeenlijk achteraan, b. v.: ik hoorde in dit bosch den nachtegaal liefelijk fluiten, of ook: ik heb in dat bosch den nachtegaal liefelijk hooren fluiten. Ik tracht mijnen ouderen in alles genoeg te geven, of ook: ik zal mijnen ouderen in alles genoeg trachten te geven, waarvoor men ook zeggen kan: ik zal trachten mijnen ouderen enz. — In een enkel geval nochtans komt de onbepaalde wijze voor het werkwoord, b. v.: zij hebben hem edik voor water te drinken gegeven.

I. 139. Gelijk, blykens de opgegevene voorbeelden, de vereeniging van twee onbepaalde wijzen met een

werkwoord niet zeldzaam is, zoo kunnen ook in een enkel geval drie achter een werkwoord komen, b. v.: ik heb hem die zaak met al mijn vermogen willen ter uitvoer helpen brengen. In 't algemeen echter moet men die vereeniging, als hard en duister zijnde, zoo veel mogelijk, vermijden.

2. Over de verhalende, vragende en verbindende woordschikking.

I. 140. De woordschikking is, ook zonder achtgiving op die afwijkingen, welke nadrukshalve geschieden, en waarvan in 't vervolg zal gesproken worden, in onze moedertaal niet altijd dezelfde. Die, van welke wij tot hiertoe spraken, is de eenvoudigte, en wordt gemeenlijk niet ongepast de verhalende genoemd, omdat men zich daarran veelal bedient, wanneer men een kort en eenvoudig verhaal doet, b. v.: ik ben gisteren morgen naar het dorp gewandeld, heb den predikant aldaar hooren preken, en het overige van den dag met vrienden uit de stad aangenaam doorgebracht. Het onderscheidend kenmerk van deze woordschikking is, dat het vervoegde werkwoord onmiddellijk achter het onderwerp der rede komt en door dezelfde bepalingen gevolgd wordt, gelijk uit het straks bijgebrachte voorbeeld blyken kan.

I. 141. De meeste voegwoorden brengen, zoo als wij in 't vervolg nader zien zullen, in de voorgestelde woordschikking, die verandering te weeg, dat het vervoegde werkwoord aan het einde van den

zijn geplaatst word. Er zijn nogtans eenige, die geene verandering veroorzaken, als: en, of, wans, maar, doch, ook: echter, evenwel, daarom, nogtans, derhalve, gevol, gelijk, toch, anders, nee, ook, daarentegen, nie-^{al}, leen, maar ook, wanneer zij niet aan het begin van eene rede staan, b. v. ik zie de schoonheden der na, tuur met een opmerkzaam oog en aanbid de wijsheid en goedheid van haren Schipper. Ik wandel of rijd dagelyks. Ik zal hem gaarne helpen; wans ik bemin hem. Ik zou hem niec meigeren; maar (doch) ik kan hem niec doen. Ik heb hem u echter (evenwel, nogtans) dikwerf genoeg gewaarschuid. Wij ontrangen dagelyks van God vele weldaden, en moeten hem derhalve (gevolgelyk) onzen dank bewyzen. Gij heeft toch zynen zin gedaan. Ik sla anders niec veel geloof aan zyn zeggen. Gij moes u nee, leer verheugen, dan bedroeven. Gij verhaalde ook, dat enz. Ik ben u niec in den weg geweest, ik heb daar, entegen u altijd voorgestaan. Gij heeft hem niec alleen gezegd, maar hij heeft het ook gedaan.

I. 142. Eene tweede soort van woordschikking is die, welke de vragende genoemd word, omdat dezelve voornamelyk bij vragen gebruike word. Deze woordschikking onderscheidt zich daardoor, dat het verzoegde merkwoord bij dezelve vóór het onderwerp der rede gesteld word, t welk daarop doorgaans onmiddellyk volgt, b. v.: hebt gij hem niec nog niec gehoord, dat de geheele stad bezig houdt? Verwacht gij uw' vriend van daar nog hier? Wordt de lijvaard niet door een' ieder veracht? of: wordt niec de lijvaard enz. — Wan, neer eenig euyentlyk vraagwoord in den zin voorkomt,

zoo staas dit voor het merkwoord, als: wanneer wacht gij uwen vriend? Waar hebt gij het boek geborgen? Was voordeel heeft de onduigende Pieter van zyn liegen? In een enkel geval heeft er niec afwykends in de woordschikking plaats, wanneer namelyk het on, derwerp der rede zelf een vraagwoord is en dus voor, aan staas, als: wie heeft u dit gezegd? Wat is er gebeurd?

I. 143. De vragende woordschikking heeft ook plaats bij eene opmerking, een bevel, of verzoek, door de aanroegende of gebiedende wyze uitgedrukt, wanneer het onderwerp der rede door een voornaamwoord wordt aangeduid, als: gaan wij spoedig henen, d. i. laat ons spoedig henen gaan; smeken wij God om vergif, fenis, d. i. laat ons God om vergiffenis smeken; mees gij onse roorspraak; zie gij hem niec te merken. Is de naam van het angesprokene voorwerp een zelfstandig naamwoord, zoo is de plaatsing daarvan vrij onverschil, lig, b. v.: o God, mees mij armen zondaar genadig! of, mees, o God, mij enz., of eindelijk: mees mij armen zoon, daar genadig, o God! Bij eene omschrijving echter van het angesprokene voorwerp, staas deze het best voor aan.

I. 144. Nog heeft de vragende woordschikking plaats bij eenen uitroep of eene verwondering, b. v. hoe gelukkig zyn zij, die God vrezen! Was is dat kind groos geworden! — Dergelyks, wanneer men iets men, schs, doch alleen, wanneer de mensch in den verlede, nen tyd, en zonder voegwoord, wordt uitgedrukt, als: Gave God, dat mij dat los te beurt niet! Gladde ik

den raad van mijnen vader maar gevolgd! — Ook bij de meglating van een der voegwoorden, indien, wanneer, schoon en andere, als: mits gij alles bekennen, zoo hebt gij geen straf te duchten, d. i. indien, of wanneer gij alles bekennen mits. Bad hij mij ook nu om vergiffenis, zoo zou het te laat mezen, d. i. schoon hij mij ook nu om vergiffenis bad.

I. 145. Kindelijk heeft de vragende woordschikking nog plaats, wanneer eenig bijwoord, voegwoord (een namelijk van die, welke, naar het aangemerkt in I. 139, doorgaans niet aan het begin van eene rede staan) eene omstandigheid met een voorzetsel, of in 't algemeen eenig deel der rede sluiten het onderwerp van dezelve in den aanvang van eenen zin gesteld wordt, als: mischien zult gij hem daar vinden. Nogtans zou het hem niet baten. In de lente wordt de gansche natuur verjongd. Zulke vorderingen heb ik nimmer gezien. Hem is de prijs te beurs gevallen. Hetzelfde is het geval, wanneer een ondergeschikt lid van den volzin, d. i. een lid, 't welk met een voegwoord aanvangs, vooraan geplaatst wordt, b. v.: omdat mijn meester het verlangs, zal ik het doen.

I. 146. De derde en laatste soort van woordschikking is die, welke de verbindende genoemd wordt. Deze woordschikking onderscheidt zich daardoor van de beide vorige, dat het merkwoord, 't welk bij de verhalende terstond op het onderwerp der rede volgt, en bij de vragende hetzelve vooropgaat, hier de laatste plaats inneemt. Zij wordt gebruikt in

zinsleden, die door tusschenkomst van een voegwoord of een betrekkelijk voornaamwoord met andere ver eenigd zijn, b. v.: ik wil het niet doen, omdat mijn vader het verboden heeft. De vriendschap, welke ik u te draag, gebiedt mij u te zeggen. Bijna alle voegwoorden, met uitzondering van eenige weinige, waar van te voren gesproken is, nemen deze woordschikking achter zich, b. v. als, wanneer, tot dat, opdat, demijl, omdat, naardien, alhoewel, of, schoon, indien enz. — Hiertoe behooren echter niet, bij derzelver plaatsing in den aanvang eener rede, evenwel, nogtans, derhalve en meer andere, die, in het midden staande, de verhalende woordschikking onveranderd laten, daar zij, voort aankomende, de diingenaamde vragende woordschikking achter zich vereischen, b. v.: evenwel (nogtans) zal ik voortgaan; derhalve hebt gij niets meer te wachten. Vergelyk I. 145.

I. 147. De verbindende woordschikking wordt niet alleen geberigd bij de betrekkelijke voornaamwoorden die, welke, maar ook bij alle woorden, die eenige betrekking kunnen aanduiden, als daar zijn waar, waarbij, van waar, waarom, was, hoe enz., zoo dikwerf deze woorden geen vraag, maar eene betrekking beteekenen, b. v.: hij schreef mij, waar ik hem spreken konde; ik mees niet, van waar dit geschenk komt; ik begrijp niet, waarom dit zoo zijn moet; zeg mij, was dit woord betekenis; ik zie nu, hoe ik daarmee handelen moet enz.

3. Over de omzettingen en andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking.

I. 148. De tot hiertoe voorgedragene regelen der woordschikking, hoewel ook op de natuur der zake en den aard der zake gegrond, zijn echter niet zoo volstrekt en algemeen verbindend, als men daarvan nimmer zoude mogen afwijken. Integendeel is het niet zelden nuttig, ja noodzakelijk dit te doen, om daardoor aan de rede eene behagelijke verscheidenheid te geven, of ook de duidelijkheid, de kracht en den nadruk daarvan te bevorderen. Tot het laatstgemelde oogmerk zijn inzonderheid die omzettingen dienstig, waarbij eenig ondergeschikt deel der rede in de plaats van het onderwerp der zelve gesteld wordt, en dus den zin opens. Datgene namelijk, 't welk in den aanvang der rede staat, trekt natuurlijk de aandacht sterker tot zich, dan 't geen elders, vooral in het midden van eenen volzin, geplaatst is. Nu gebeurt het meermalen, dat hetgeen in den spraakkunstigen zin het onderwerp der rede uitmaakt, geen zins denkbeeld is, 't welk in den samenhang het meeste gewicht heeft, waarmede de ziel des sprekers het meest is ingenomen, en waarop hij de aandacht van anderen voorname, lyk wenscht te vestigen. In zulk een geval nu heeft hij vrijheid, van de gewone woordschikking af te wijken en het denkbeeld, waaraan hij het meeste gewicht hecht, in de plaats van het onderwerp der rede te stellen; iets, waardoor natuurlijk de voordragt in levendigheid en nadruk merkelyk moet winnen. Ter opheldering van het gezegde dient het volgend voorbeeld. De vriendschap

van God moet men meer zoeken dan die der wereld; of ook: aan de vriendschap van God moet men bereid zijn die der wereld op te offeren. In beide gevallen zou de gewone woordschikking zijn: men moet de vriendschap van God meer zoeken dan die der wereld; en: men moet bereid zijn de vriendschap der wereld aan die van God op te offeren, of gelijk men ook zou mogen zeggen, op te offeren aan die van God. Doch het denkbeeld van Gods vriendschap maakt hier blykbaar het hoofdenkbeeld uit, en wordt gevolgelyk met regt voor, aan geplaatst.

I. 149. Na deze algemeene opheldering der zake, zal het nuttig zijn de byzonderheden der rede kortelyk op te geven, welke de plaats van het onderwerp kunnen innemen. Vooraf echter moeten wy hier de aanmerking herhalen, reeds boven I. 145 voorgesteld, dat namelijk, zoo dikwerf eenig deel der rede uit zijne gewone plaats genomen en in die van het onderwerp gesteld wordt, de vragende woordschikking plaats grijpt, d. i. met andere woorden, het eigenlyk onderwerp terstond achter het merkwoord komt. In de plaats dan van het onderwerp kunnen gesteld worden:

1. Een bywoord, als: dikwerf heb ik u gewaar, schuwd; dagelijks ontvingen wy van God vele misdaden; liefelyk klinkt de stemme des nachtegaals door het woud.

2. Een byvoegelyk naamwoord of deelwoord in vereeniging met het merkwoord zijn, worden enz., als: genogelyk waren de dagen die ik in uw byzijn heb doorgebracht; gelukkig is het kind, dat naar den raad

zijner ouden hoors.

3. De onbepaalde wijze van een merkwoord, als: grimen derhalve deed dit stuk alle lieden, die eenig gevoel van braafheid hadden. Twee onbepaalde wijzen echter, en nog veel meer drie moeten altijd achter het merkwoord staan, waarvan zij afhangen.

4. De naamval, die door het merkwoord beheerscht wordt, welke het ook zijn moge, b. v.: zijn gansche rijkdom is eene schone huis; den naerstigen vals melvaars, den lijnen armoede ten deel; mijnen besten schas heb ik verloren.

5. Eene omstandigheid of een voorzetsel met zijnen naamval, b. v.: Voorts mij zelven heb ik daarbij niets gewonnen; op deze wereld heb ik niets meer te hopen; op die wijze kan alles nog te rege komen.

§. 150. Ook bij de vraagwijze voordragt kan somwijlen met vrucht eene afwijking van de gewone woordschikking plaats hebben. Zoo is b. v. het zeggen: zoude ik hem gehoorzaam zijn? voor tweederlei veran, dering vatbaar. Is het de handelende persoon, die zich, zelven als onverpligt tot het betoonen van gehoorzaamheid wil voorstellen, zoo mogen de woorden dus geplaatst worden: ik zoude hem gehoorzaam zijn? Wil men daarentegen de aandacht meer bijzonder vestigen op de onberoegdheid van hem, die gehoorzaamheid vordert, zoo schikke men de woorden aldus: hem zoude ik gehoorzaam zijn? — In een enkel geval ook kan het den nadruk bevorderen, dat men, bij vragen of uitroepingen, eerst het onderwerp voorstelle en daarop de vraag of een uitroep doe volgen, b. v.: ook de beste

vroegde dizes levens, hoe spoedig, helaas! gaat zij voorbij!

§. 151. Gelijk de plaatsing van eenig deel der rede in den aanvang van dezelve zeer dikwerf den nadruk kan bevorderen, zoo kan het daartoe ook niet zelden van nits mezen, eenig denkbeeld, dat bij, zonder gemigt heeft, aan het einde van den volzin te plaatsen, b. v.: de deugdname aarzelt niet de vriendschap der wereld op te offeren aan de vriendschap van God. Wie kan deze jimmeren overpeinzen zou, der beroeris van meemadigheid? In beide gevallen wordt hier afgemeken van den doorgaanden regel, volgens welken de onbepaalde wijze den volzin sluit; doch telkens geschiedt dit tot merkelyke verhooging van den nadruk der voorstelling.

§. 152. De omzettingen moeten, gelijk wij gezien hebben, voornamelyk nadrukshalve geschieden. Hier, is volgens echter niet, dat men zich daarvan ook niet zoude mogen bedienen, om eene onbehagelyke eenzelvigheid in de woordschikking te vermijden, mits men daarbij slechts zorg drage geen zoodanig deel der rede in den aanvang te plaatsen, 't welk in den zamenhang van weinig betekenis is. Ook behoort men zich altijd te wachten van door omzettingen der tale gemeld aan te doen, of de duidelykheid te benadeelen. Dit laatste heeft voornamelyk plaats, wanneer de vrie, de naamval daardoor onzeker wordt, b. v. lichtzinnige harten verrasfchen de verleidingen, voor: de verlie, dingen verrasfchen lichtzinnige harten.

§. 153. Voorts verdient omtrent de omzettingen

nog te worden aangemerkt, dat dezelve niet enkel tot den deftigen stijl bepaald zijn, maar ook in den gemeenzamen mogen plaats vinden. Zoo kan men b. v. in een brief zeer wel zeggen: met genoegen heb ik dit uwen laatsten vernomen, dat gij enz. — Het gezegde is ook toepasselijk op de omzetting van geheele zinsleden, welke zeer gemeenzaam is, en niet zelden meer verscheidenheidshalve, dan tot bevordering van den nadruk gebekigd wordt, b. v.: dat u dit kwalijk be-
komen zou, heb ik u wel voorspeld. Waarom hij dit ge-
daan heeft, begrijp ik niet.

I 154. Behalve de omzettingen, van welke wij tot hiertoe spraken, zijn er nog verscheiden andere geoorloofde verplaatsingen in de woordschikking. Zoo kan men bij de vraagzinsze voordragt tusschen het merkwoord en het zelfstandig naamwoord, of het onderwerp der rede een bywoord plaatsen, als: is niet mijne waarschuwing door de uitkomst bevestigd? Slechts ook Pieter aan dat quitenstiek deel genomen? Zelfs kan het onderwerp der rede nog ver-der van het merkwoord verwijderd worden, gelijk te zien is uit het volgende voorbeeld: mil mij nu deze ook ontrouwen worden? waar niet alleen het bywoord, maar ook de derde naamval voor het onderwerp der rede komt. — Van andere geoorloofde verplaatsingen, als b. v. van den vierden naamval voor den derden, en meer dergelyke hebben wij in het voorgaande reeds het noodige gezegd. Vergelyk I. 133.

4. Over de voornaamste gebreken in de schikking der woorden.

I. 155. Een der grootste gebreken in de schikking der woorden bestaat hierin, dat men aan de bywoorden, of in 't gemeen aan die uitdrukkingen, welke eenige bykomende omstandigheden aanduiden, in den zin eene verkeerde plaats geeft. Er zijn doorgaans in eenen zin meer woorden, waarop dergelyke woorden en uitdrukkingen betrekking kunnen hebben; weshalve het ligtelyk gebeuren kan, dat door eene verkeerde plaatsing van dezelve de zin duister en onzeker wordt, of ook een geheel andere zin ontstaat, dan dien de spreker of schryver bedoelde. Een enkel voorbeeld zal het gezegde best ophelderen en sta-
men. Zoo beteekent het geheel iets anders, of men zegt: de schoonheden der natuur alleen kunnen opgemerkt worden door menschen, die een gevoelig hart bezitten; dan: de schoonheden der natuur kunnen alleen opgemerkt worden enz. Zoo heeft ook het zeggen: deze zaak is, voornamelyk ten uwen gevalle, door mijn toedoen zoo geschikt, een anderen zin, dan wanneer ik zeg: deze zaak is, voornamelyk door mijn toedoen, ten uwen gevalle zoo geschikt. — Het is u niet geoorloofd dit te doen, beteekent geheel iets anders dan, het is u geoorloofd, dit niet te doen. — Ik althans mil mij daarvoor zoo veel moeite niet geven, is niet hetzelfde als: ik wil mij daarvoor althans niet zoo veel moeite geven; en dit verschilt wederom van het volgende: ik wil mij althans niet zoo veel moeite daarvoor geven. — Het zeggen eindelijk: ik heb meer dan anderen u begunstigd; verschilt in betekenis van het volgende: ik heb u meer dan anderen begunstigd.

I. 156. Ook de plaatsing der betrekkelijke voor-

naamwoorden die, welke enz. vereischt eene bijzondere oplettendheid. Kies zelden toch gebeurs hes, aas doorde verkeerde plaatsing daarvan de zin duister en onzeker words, en men gevaar loopt van dezelve tot een ander woord terug te brengen, dan waartoe zij eigentlijk behooren. Ter bevestiging van het gezegde diene het volgend voorbeeld. Hes is dwaasheid, zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen door de opeenstapeling van schatten, tegen welke ons niets kan bereiligen, dan de goede voorzienigheid van onzen hemelschen Vader. Het betrekkelijke welke moet hier, volgens de woordschikking, tot het naastvoorgaande schatten, doch, volgens den zin, tot het meer vernijderde ongevallen worden terug gebracht. Het is waar, dat dit laatste uit het verband genoegzaam blijkt; doch zulks neemt niet weg, dat de schikking der woorden verkeerd is, en dezelve in deze orde moeten staan: het is dwaasheid zich door de opeenstapeling van schatten te willen wapenen tegen de ongevallen des levens, tegen welke ons niets kan bereiligen enz.

I. 157. Voorts wachte men zich in 't algemeen van die woorden, welke natuurlijk, of door een koppel, woord met elkanderen vereenigd zijn, door tusschenvoeging van eenig ander woord, van een te scheiden, b. v.: meenend stond hij en zuchtend bij het lijk van zijnen vriend, voor: meenend en zuchtend stond hij enz. — Ik ben het aan uwe voorspraak verpligt en bescherming, dat mij dit geluk is te beurs gevallen, voor: ik ben het aan uwe voorspraak en bescherming verpligt, dat mij enz.

I. 158. In 't bijzonder moet men zorg dragen, om de byvoegelijke naamwoorden, of deelwoorden niet, door tusschenvoeging van een ander zelfstandig naamwoord, te verwijderen van dat, waartoe zij behooren, b. v.: mij bewonderen eenen held in de Ruiters, even men, schliwend als dapper, voor: mij bewonderen in de Ruiters, ter eenen held, even menschliwend als dapper. — Van de geheele wereld verlaten, hebt gij mij tot u genomen en verzorgd, voor: gij hebt mij, van de geheele wereld verlaten, tot u genomen en verzorgd. — Van andere gebreken in de woordschikking zullen wij in het volgend Hoofdstuk gewagen.

III. HOOFDSTUK.

Over het samenstel en de onderscheidene soorten van volzinnen.

1. Over het geen tot eenen volzin vereischt words, en de onderscheidene soorten van volzinnen.

I. 159. Iedere volzin bestaat, gelijk wij in het voorgaande Hoofdstuk reeds aanmerkten, noodzakelijk uit twee deelen, de zaak namelijk of het voorwerp, waar van iets gezegd words, en hetgeen daarvan gezegd words, met andere woorden, de eigenschap of werking, welke daaraan words toegeschreven. Het eerste deel words het onderwerp der rede (subject) genoemd; het tweede draags den naam van predicaat.

I. 160. Het onderwerp der rede bestaat doorgaans en eigenlijk uit een zelfstandig naamwoord. Intusschen kunnen ook andere rededeelen het subject uitmaken, als voornamewoorden, die de plaats van zelfstandige naamwoorden vervangen of liever dezelve aan den geest vertegenwoordigen; gelijk ook byvoegelijke naamwoorden, en de onbepaalde wijze van een werkwoord, wanneer wij ons de daardoor uitgedrukte zaken als zelfstandig voorstellen, als: groot en klein zijn betrekkelijke denkbeelden; het schrijven is eene nuttige kunst.

I. 161. Tot het predicaat behoort altijd en noodzakelijk een werkwoord, dewyl dit het eenige woord is, 't welk de verkeerling in zich behelst, dat zekere werking, eigenschap, of was het zijn moge, met der daad aan enig voorwerp toebehoort. Deze verkeerling of bevestiging maakt het ware meken van een werkwoord uit, en words eigenlijk uitgedrukt door het werkwoord zijn, 't welk uit dien hoofde ook, niet ten onrechte, als het werkwoord bij uitnemendheid words voorgesteld, en 't welk inderdaad bij ieder werkwoord ligt opgesloten. Immers de klok slaas; de hond blafs enz. zegt zoo veel als: de klok is slaande; de hond is blaffende.

I. 162. Uit het voorgestelde blijkt, dat tot iederen volzin ten minste een zelfstandig naamwoord, of 't geen derselvs plaats vervangt en als zelfstandig gedacht words, mitsgaders een werkwoord gevorderd words. Dat ook deze beide, een zelfstandig naamwoord namelijk en een werkwoord, met der daad eenen volkomenen zin kunnen uitmaken, blijkt uit de straks genoemde voorbeelden: de klok slaas; de hond blafs; die op zichzelf eenen volzin leveren. Hetzelfde heest plaats omtrent de uitdrukkingen: de vogel zings; het kind slaaps; de rozen bloeijen, en meer dergelijke. De meeste werkwoorden echter vereischen, om een volkomen predicaat uit te maken, een of meerdere woorden bij zich. zoo moes achter de werkwoorden zijn, worden enz. een byvoegelijk naamwoord, of ook een zelfstandig naamwoord met of zonder byvoegelijk naamwoord komen, als: de kin,

deren worden groos; Pieter is een leersaam kind.
Zoo hebben de bedrijvende werkwoorden noodzakelijk
een vierden naamval van het voorwerp der wer-
king, en niet zelden ook een derden des persoons
bij zich, als: de man slaas den hond; de meester
geeft het boek aan Karel. Immers de man slaas,
de meester geeft het boek, maken op zich zelf gee-
nen volkomenen zin uit, maar vorderen noodzake-
lijk nog de uitdrukking van het voorwerp, dat ge-
slagen, van den genen, wien het boek gegeven wor-
dt.

I. 163. De eenvoudigste volzinnen zijn dus, bly-
kens het voorgedragene, die, welke uit twee woorden,
het eene ter aanduiding van het onderwerp, het ande-
re van de eigenschap, die daaraan wordt toegekend,
bestaan. Hierop volgen die, waarvan het onderwerp
door een enkel woord wordt uitgedrukt, terwijl het
geen daarvan gezegd wordt, of het predicat nood-
zakelijk uit meerdere woorden is samengesteld. Bij
de soorten kunnen op onderscheidene wijzen zeer aan-
merkelyk uitgebreid en verlengd worden. Vooreerst
kan die uitbreiding ten aanzien van het onderwerp
plaats hebben, het zij door een of meer byvoege-
lyke naamwoorden voor hetzelfde te plaatsen, als:
de waakzame hond blaast; het vrolyke en gezonde
kind slaapt; het zij door het onderwerp, door mid-
del van een ander zelfstandig naamwoord in den
eersten of tweeden naamval, nader te omschrijven,
als: Pieter, de lieveling zijner ouderen, is gestorven;
de klok van den dooptoren slaas; het zij door

tot die omschrijving eenen tusschenzin te bezigen, wel-
ke betrekking tot het onderwerp door de betrekke-
lyke voornaamwoorden die, welke wordt aangeduid, als:
de rozen, die gisteren blaaiden, zijn verdord; het zij in,
delyke door de aangemixene middelen ter uitbreiding
van het onderwerp te vereenigen, als: het bevallige
kind, dat gisteren nog zoo vrolyk speelde, of het
bevallige kind van Cajus, dat gisteren nog zoo vro-
lyk speelde, ligt gevaarlijk ziek.

I. 164. Nog talryker zijn, in de tweede plaats,
de uitbreidingen van het geen van het onderwerp gezegd
wordt, of van het predicat. Het zal voor ons oog,
merk genoeg zijn, slechts eenige op te geven, als daar
zijn, 1) de plaatsing van een bywoord bij het werkwoord,
ter nadere bepaling van den zin van hetzelfde, als: het
kind slaapt gerust; 2) de byvoeging van een omstandig-
heid van tyd, plaats enz. het zij door een bywoord of
eene bredere omschrijving uitgedrukt, als: het kind slaapt
thans (of op dit oogenblik) gerust; 3) de uitdrukking van
het werktuig, waarmede, de oorzaak, waardoor, of het
oogmerk, waartoe iets geschiedt, als: de meester slaas den
hond met een stok; de rozen die gisteren blaaiden, zijn
door de koude van dezen nachts verdord; de meester
geeft het boek aan Karel tot belooning van deszelfs
naarstigheid; 4) de nadere omschrijving van eenig deel
van het predicat, welke omschrijvingen mederom zeer
onderscheiden en menigvuldig zijn kunnen, als blykt uit
de volgende voorbeelden: de meester gaf het fraaje
boek, dat voor den uitmuntendsten leerling geschikt was,
aan Karel, die zich boven allen door leergierigheid en

naarstigheid onderscheiden had. — De man sloeg den hooft,
die het kind gebeten had, met een stok, dien hij op straat
vond liggen. Vele boomen zijn door den jellen storm, die
gisteren nachts gewoed heeft, uit den grond geslagen.

I. 165. Om het geen wij tot dus verre gezegd heb-
ben, nog aanschouwelijker te maken, zullen wij hetzelfde,
zoo veel mogelijk, in een enkel voorbeeld zamentrekken,
en ten dien einde de zeer eenvoudige volzinnen: Pieter
is overleden; de meester gaf het boek aan Karel; tot
meer uitgebreide verlingen. De brave Pieter, de wellust
zijner ouderen, de lieveling van allen die hem kenden,
is, na eene ziekte van menige dagen, gisteren onder he-
vige stuiptrekkingen overleden, tot droefheid van alle zijne
vrienden, en inzonderheid van zijne ouderen, die met zij-
nen dood hunne schoonste vooruitzichten verploegen zien.

— De meester, die altijd gewoon is zijne leerlingen
naar billijkheid te beloonen, gaf het fraaiste boek, voor-
zien van zijden linten en kostbaar gebonden, met eene
vlijende lofspraak, aan Karel, die zich door zijne naar-
stigheit en zedigheid deze onderscheiding had waardig
gemaakt.

I. 166. Wij hebben tot hiertoe alleen van zulke
volzinnen gesproken, welke men enkelvoudige noemt, d. i.
zoodanige, die slechts één onderwerp met desselvs eigen-
schap of merking bevatten. Dan niet zelden ook
worden twee of meer volzinnen, door middel van
een voegwoord, tot eenen eenigen verbonden, die dus
den naam van een zamenstelden volzin mag dra-
gen, b. v.: de oudste der broeders liefs nog, maar
de jongste is gestorven. Jan leest, Karel schrijfs en

Pieter teekens. Als eene middelsoort tusschen deze bei-
de hoofdklassen kan men die volzinnen aanmerken,
waarin, gelijk meermalen geschiedt, of meerdere onder-
werpen met hetzelfde predicaat, of verscheidene pre-
dicaten met een onderwerp verbonden zijn. Van het
eerste diene het volgende tot voorbeeld: overheden en
onderdanen, aanzienlijken en geringen, mannen en vrou-
wen, grijsaards en kinderen gingen den regerierenden
neldkeer te gemoet. Het laatste heeft plaats in de
volgende zinsnede: Josus liefs, leed en stierf tot
behoudenis van het menschedom. Om echter het getal
der onderscheidingen niet noodeloos te vermeerderen,
kan men deze tusschensoort gevoegelijk tot de klasse
der enkelvoudige volzinnen brengen.

I. 167. Gelijk ten aanzien van de stof, zoo zijn
de volzinnen ook onderscheiden met opzigt tot den
vorm, voor zoo verre zij, of verhalend, of biddend
of bevelend, of vragend, of wenschend, of ook uitroe-
pend zijn. Dikwerf ook komen in eenen volzin meer
dan een van deze vormen voor, als: ik heb hem we-
dergezien; maar, helaas! in welk eenen toestand! waar
de verhalende met den uitroependen vorm verbou-
den is.

I. 168. De zamenstelden volzinnen kunnen, zoo
als uit de boven aangeroerde voorbeelden blijkt, som-
wijlen insgelijks zeer eenvoudig zijn. Voorts zijn dezelve,
uit hunnen aard, even menigvuldig en onderschei-
den, als er soorten van voegwoorden in eene taal zijn,
door welke de betrekkingen tusschen twee of meer vol-
zinnen worden aangeduid. Wij zullen de voornaamste

kortelyk opgeven, en door een enkel voorbeeld op,
helderen.

1. Met een verbindend voegwoord: de zon is in
de kimmen gedaald, en de sterren worden zichtbaar.
Arbeid is niet alleen plichtmatig, maar bevordert
ook 's menschen genoegen.

2. Met een verhalend voegwoord: mijn vader wil,
dat ik mijn tijd nuttig besteden zal.

3. Met een oogmerk aandiend voegwoord: God
heeft ons zijnen wil geopenbaard, opdat wij naar den,
zelven ons gedrag zouden inrigten

4. Met een reden gevend voegwoord: Pieter wor,
de gestraft, omdat hij ongehoorzaam is geweest.

5. Met een rede voortzettend voegwoord: voor
eerst geraelde ik weinig lust om te schrijven; ten on,
dere had ik ook de noodige gereedschappen daartoe
niet bij de hand, en eindelijk wist ik nauwelijks,
wat ik zou schrijven.

6. Met een verklarend voegwoord: de geschiede,
nis en dagelyksche ondervinding leeren ons eene groo,
te waarheid, dat namelijk deugd de zekerste weg is,
om gelukkig te worden.

7. Met een besluitend voegwoord: hij is over
mij gesteld; derhalve (of gevolgelijk) moet ik hem
gehoorzamen.

8. Met een tegenstelling aandiend voegwoord:
de kostjding is wel onaangenaam, maar zij is wel,
dadig in hare gevolgen.

9. Met een uitsluitend voegwoord: behalve
dat hij een verre neef mijner vrouw is, heb ik

geene betrekking op hem. Ook met zonder, in de
onbepaalde wijze met te: ik geloof u op uw woord,
zonder het gezien te hebben.

10. Met een voorwaardelijk voegwoord: gij zou,
dat u moeten schamen, indien gij niet alle schaamte
verbannen hadt.

11. Met een vergelijkend voegwoord: het valt
u even gemakkelijk dit te doen, als het mij moeijelijk
zou vallen.

12. Met een toegevend voegwoord: ik zal van
mijnen pligt niet afwijken, ofschoon ik mij daardoor
ook de grootste onaangenaamheden zou berokkenen.

13. Met een tijdsopvolging aandiend voegwoord:
ik zal, terwijl gij u hiermede bezig houdt, iets an,
dere bij de hand nemen. En u was hij hees, dan we,
der houd; eindelijk viel hij in een gerusten slaap. Het
het avond words, zal ik meder bij u zijn.

J. 169. Wanneer een enkelvoudige of zamengestel,
de volzin aanmerkelijk verlengd words, of liever, wan,
neer verscheidene volzinnen tot een geheel worden za,
mengerogd, zoo ontstaat datgene, t melk men gemeen,
lijk, doch minder eigenaardig, eene periode noemt. Ook
de perioden kunnen weder, even als de overige vol,
zinnen, in enkelvoudige en zamengestelde onderschei,
den worden, welke laatste natuurlijk even menigvul,
dig zijn, als de zamengestelde volzinnen, waariis eene
periode bestaat. Wij zullen ons vergenoegen, met van
beiden een enkel voorbeeld bij te brengen, daar de
gansche leer der perioden eigenlijk niet tot de spraak,
kunst, maar tot de hoogere redekunst behoort. Zie

hier vooreerst, in de uitbreiding van den eenvoudigen volzin, het gerigt is het voortreffelykste van onze zin, tuigen, een voorbeeld van eene enkelvoudige periode. Het gerigt verschaft aan de ziel de rijkste verscheidenheid van gewaarwordingen; het houdt zich met zijne voormerpen op den versten afstand bezig, en blyft den langsten tyd werkzaam zonder van zijn eigens genot vermaaid of verzaaid te worden. Het volgende levert ons een voorbeeld van eene zamengestelde, en wel van eene reden gevende periode: ware beschaafdheid is in der daad het zout der zamenleving; zij is de liefelykste gezellin der deugd, en strekt dikwijls het beste behoudmiddel tegen vele ondeugden, omdat zij den geest eene kieschheid byzet, waarbij alle rüme vermaken smaakeloos zijn.

2. Over de zamentrekking der volzinnen door byvoegelyke naamwoorden en deelwoorden.

§. 170. Ten einde zijne denkbeelden, zoo veel mogelijk, kort en krachtig uit te drukken, is men, in de meeste beschaafde talen en onder deze ook in de onze, bedacht geweest, om twee of meer volzinnen, door middel der byvoegelyke naamwoorden en deelwoorden, tot éenen volzin zamen te trekken. Bij deze zamentrekking blyven de byvoegelyke naamwoorden, gelijk ook de deelwoorden, onverbogen, en nemen dus in zoo verre de natuur van bywoorden aan. Voorts bedient men zich tot dit einde zomwel van het verleden of lygend, als van het tegenwoordig of bedrijvend deelwoord.

Opduidelijkheids halve, zullen wij van deze onderscheidene zamentrekkingen afzonderlyk spreken.

§. 171. Een onverbogen byvoegelyk naamwoord kan tot zamentrekking van twee of meer volzinnen dienen:

1. Wanneer zij een gemeenschappelyk werkwoord hebben, dat in de volgende volzinnen verzeegen wordt, b. v.: hoe rampzalig is niet de toestand des zondaars! rampzalig door de waegingen van een ontrüst geweten; nog rampzaliger door zijne bange vooruitzigten in de eenigheit; dat is: dezelve is rampzalig — dezelve is nog rampzaliger enz.

2. Wanneer twee of meer volzinnen, die éen onderwerp in denzelfden naamval, maar verschillende werkwoorden hebben, met en maesten verbonden worden, zoo kan men bij die, welke het werkwoord zijn met een byvoegelyk naamwoord bij zich hebben, dit werkwoord meglaten, b. v.: ongeroelig voor de schoonheden van natuur en kunst, onvatbaar voor de reinen genoegens der vriendschap, heeft hij alleen smaak voor zinnelyk genot; dat is: hij is ongeroelig — hij is onvatbaar — en heeft enz.

3. Wanneer, of het onderwerp, of ook eenig deel van het predicat eene omschryving met die, welke in het werkwoord zijn zou vorderen, kan men, met meglating van het werkwoord en betrekkelijk voor naamwoord, zich eenvoudig van het byvoegelyk naamwoord bedienen, b. v.: de waarlyk deugdrome man, warsch van alle ijdele praal, volbrings in stilte zijn plicht; dat is: die warsch is enz. Dit is eene

taak, te maeylijk voor mijne krachten; voor: die te maeylijk is. Ik ga een tydperk beschryven, rijk in gemigtige voorvallen; voor: dat rijk is.

6. Kindelyk kan ook de eenvoudige plaatsing van het byvoegelyk naamwoord sommyn dien en, om, by redingevingen, de breedere omschryving met de voeg, woorden daar, dewyl, omdat, en het merkwoord zyn te vervangen, b. v.: te zwak om den vyand aan te tasten, trok de veldheer terug; dat is: de veldheer trok terug, omdat hij te zwak was enz.

J. 172. Hetgeen wy zoo even omtrent de samen, trekking van twee of meerdere volzinnen door een byvoegelyk naamwoord aanmerkten, is ook grootendeels toepasselyk op die, welke door middel van het lydend of verleden deelwoord geschiedt. Ook hierdoor kunnen 1) twee volzinnen, welke een onderwerp hebben en waar van de eerste het lydend deelwoord met het merkwoord zyn heeft, tot eenen volzin gemaakt worden, b. v.: in droefheid verzonken, hield zij hare oogen op den grond gvestigd; dat is: zij was in droefheid verzonken en hield enz. 2) Kan hierdoor insgelijks eene omschryving van het onderwerp, of een deel van het predicat door een betrekkellyk voornaamwoord en het merk, woord zyn vermijd worden, als: merkzame lieden, op hun onderwerp ingespannen, zyn doorgaans koel voor alles, wat daartoe mis behoort; voor: merkzame lieden, die op hun onderwerp ingespannen zyn enz. Men sleepte hem gebonden voort; dat is: die gebonden was. 3) Kan het lydend deelwoord mede dienen om de breedere voorstelling van eene reden te ontmyken, b.

4) door eene harde noodzakelykheid gedwongen, zie ik van mijn voornemen af; dat is: omdat ik enz. 4) Met het voorzetsel on vereenigd, kan het lydend deelwoord dikwerf de omschryving met zonder en de onbepaalde wyze met te vervangen, b. v.: hij kwam ongenoodigd, dat is: zonder genoodigd te zyn. 5) Kindelyk words het lydend deelwoord sommyn gebruikt tot de verkorte uitdrukking eener voorwaarde, welke anders door wanneer met een merkwoord zou moe, ten omschreven worden, als: gesteld, men vraagt mij naar die zaak; d. i.: wanneer ik stel. Genomen, het geen gy vrees is waar; d. i. wanneer men niets of aanneems, en zoo in meer andere uitdrukkingen. Om eene omschryving met wanneer te vermijden, words ook zijnde dikwerf met het lydend deelwoord ver, eenigd, als: dit werk, voltooid zijnde, zou hem den oorlog tegen de Overynsche Germanen gemakkelijker maken; voor: dit werk zou, wanneer het vol, tooid was enz.

J. 173. In de derde plaats words ook het tegen, woordig of bedrijvend deelwoord tot samen, trekking der volzinnen geberigt. Dus kan men, in plaats van hij kwam in de kamer en lachte, korter en met eenen volzin zeggen, hij kwam lagchende in de kamer, of lagchende kwam hij in de kamer; zoo ook, Cesar, deren te hulp komende, noodzaakte de Belgen af te trekken; dat is: Cesar kwam deren te hulp en noodzaakte enz. Desgelijks kan men zeg, gen, ziende, dat zij gewapend werden afgewacht, hielden zij van den wal af, voor omdat of daar zij

ragen enz., of ook het deelwoord doen strekken, om eene omschrijving met wanneer te vermijden, als: de zonde, het hart innemende, verstikt alle raden van het goede; in plaats van: wanneer de zonde het hart inneemt, verstikt zij enz. Op dezelfde wijze kan ook het lijdend deelwoord met hebbende gebruikts worden, als: de zonde, eens het hart hebbende ingenomen enz., voor: wanneer de zonde eens het hart heeft ingenomen enz. Te algemeen bekend eindelijk, om er bij stil te staan, is de plaatsing zoo van het bedrijvend als lijdend deelwoord voor een zelfstandig naamwoord, op de wijze van een byvoegelijk naamwoord, als: de Gode behagende gezindheden der harten; het algemeen aangenomen gebruik, en was dies meer is.

3. Over de voornaamste gebreken in het samenstel van volzinnen.

§. 176. Ten besluite, moeten wij nog iets over de voornaamste gebreken in het samenstel der volzinnen in het midden brengen. In enkelvoudige volzinnen, vooral in kortere, zijn die gebreken doorgaans minder en gemakkelijker te vermijden. Het voornaamste, waarop men hier te letten heeft, is dat hetgeen ter nadere bepaling en omschrijving van het onderwerp of predicaat moet dienen, onmiddellijk bij hetzelfde gevoegd en op zijne rechte plaats gesteld worde. Doch hierover werd in het voorgaande hoofdstuk, reeds het noodige gezegd. — In meer uitgeboude kunnen ligtër fouten insluipen. Dus geef de uitbreiding van hetgeen ter omschrijving van het onderwerp

moet dienen, door eenen meelmen tusschenin, dikwijls aanleiding tot duisterheid en verwarring. Ten voorbeeld diene het volgend zeggen: de lente, waarop de aarde, die tot hertoe met sneeuw en ijs toegesloten was, zoo lang wachtte, begins thans te naderen. Hier volgen drie predigten, deels tot verschillende onderwerpen behoorende, onmiddellijk op elkander; waardoor gewisselyk eene onaangename hardheid geboren en te gelyk de aandacht verward wordt. Het beste middel, om deren zin te verbeteren, is dat men het hoofdenkbeeld vooraan plaatse, op deze wijze: thans nadert de lente, waarop de aarde, die tot hertoe met sneeuw en ijs was toegesloten, zoo lang wachtte.

§. 175. Het is ook als een merenlyk gebrek aan te merken, wanneer men, van hetzelfde onderwerp, verschillende eigenschappen of werkingen willende voordragen, buiten noodzaak den eenparigen voortgang zijner rede breekt, door b. v. van den bedrijvenden tot den lijdenden staas over te gaan, en dus, in een spraak, kunstigen zin, van onderwerp te veranderen, terwijl het waar en zakelyk onderwerp hetzelfde blyfs. Ter opheldering moge het volgend voorbeeld dienen: werkzaamheid versterkt het ligchaam, ontwikkelt de vermogens der ziele, en alle kwade gedachten en verkeerde lusten worden door dezelve geweerd. Wie geraelsnis, dat deze volzin in duidelykheid, gemakelykheid en bevalligheid van afdloop aanmerkelyk wins, wanneer men het laatste in dezzer voege verandert: en meers alle kwade gedachten en verkeerde lusten? Nu toch blyfs werkzaamheid, die het merenlyk, of, zoo als men

mes een bekend kunstwoord zegt, het logisch onderwerp der rede is, ook het spraakkunstig onderwerp van dezelve, en words dus bestendig de hoofgedachte aan den geest vertegenwoordigd; terwijl de verwisseling van het spraakkunstig onderwerp der rede, welke bij de eerste voordrags plaats heeft, den geest in verwarring brengt, en niet dan na eenig nadenken doet beseffen, dat het laatste gedeelte van den volzin een nieuw predicaas van de werkzaamheid bevat.

I. 176. Eene andere aanmerking, die zoo wel tot enkelvoudige, als meer bijzonder nog tot zamengestelde volzinnen betrekking heeft, is hierin gelegen, dat men aan de onderscheidene bijkomende omstandigheden in eenen volzin, en vooral aan tusschenzinnen hunne regte plaats moet geven. Ik heb wel in het voorgaande hoofdstuk reeds het een en ander hieromtrent gezegd; doch het belang der zake vordert, dat wij daarbij hier ter plaatse nog kortelijk stil staan. Hoe verbaasd zijn niet in den volgende volzin de leden dooreen verward! Ik zind u hiernaevens eenige jonge groenten, om aan u verlangen te voldoen, als een blijk der vruchtbaarheid van mijnen tuin, met de eerstverreende schuis. Dan deze verwarring words ganschelijk opgeheven door de volgende schikking. ik zind u, om aan u verlangen te voldoen, hiernaevens, of nog liever, met gebruikmaking ener geoorloofde omzetting; om aan u verlangen te voldoen, zind ik u hiernaevens, met de eerstverreende schuis, eenige jonge groenten, als een blijk der vruchtbaarheid van mijnen tuin.

I. 177. Om het gemis der laatst voorgestelde

aanmerking nog verder in het licht te stellen, zullen wij eenen zeer fraai en kunstig geregelden volzin, dien wij in een werk over de vaderlandsche geschiedenis aantreffen, eerst opzettelijk ontsteld en verward voordragen, om daarop den volzin zelve, naar de schikking des bekwamen schrijvers, als een tegenbeeld te doen volgen. De geleerde Slugo de Groos was, door den schranderen vond van Maria van Reigersbergen, zijne huisvrouw, door de soldaten, in plaatse en op naam van boeken, in deze sterke bewaarplaats, in een kist uitgedragen, naar Gorkum te schepe vervoerd, en te voet van daar, met een maatstok in de hand, vermomd als een metselaars knecht, in gezelschap van een meester metselaar, naar Waalwijk gebracht. Deze volzin heeft, gelijk men ziet, eene menigte van bijkomende omstandigheden, die tot de wijze van de Groots ontvligting betrekking hebben; dan deze omstandigheden zijn, bij de voorgestelde woordschikking, zoo door een verward, dat men daarran niet dan een duister en onbestemd begrip verkrijgt. Alles daarentegen verkrijgt licht, orde en bestemdheid, wanneer men den volzin, in het werk zelf, op deze wijze geschikt vindt. Door den schranderen vond van Maria van Reigersbergen, zijne huisvrouw, was de geleerde Slugo de Groos, in deze sterke bewaarplaats, in eene kist, in plaatse en op naam van boeken, door de soldaten uitgedragen; te schepe naar Gorkum vervoerd, en van daar, vermomd als een metselaars knecht, met een maatstok in de hand, in gezelschap van een meester metselaar, te voet naar Waalwijk gebracht.

I. 178. Zamengestelde volzinnen zijn vooral, gelijk mij reeds te kennen gaven, ligtelijk voor duisterheid en verwarring vatbaar, wanneer men of de enkele deelen niet op hunne regte plaats stelt, of ook in éenen volzin te veel wil bijeen brengen. Wij zullen van het een en ander een enkel voorbeeld, ter staving van ons gezegde, aanvoeren. Dit is de volgende volzin van de vereischte duidelijkheid verstoken, omdat de woorden, die de hoofdgedachte uitmaken, door de inroeging van eene menigte van tusschenzinnen, te verre van elkanderen verwijderd zijn. Alles is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegenen, die, in verloop van tijd, zoo dikwerf hunne eigene stellingen en edachten veranderden, hunne vorige bewijzen verniepen, en dus door hunne onbestendigheid, door hunne strijdigheid niet zichzelf duidelijk genoeg toonden, dat zij niet altijd met genoegzame overtuiging ijverden, niet altijd de waarheid verdedigden, blindelings, als volkomen zeker, aan te nemen. Men kan het gebrekkige van dezen volzin gemakkelijk verbeteren, door het hoofdalid van denzelfden vooraan te plaatsen, op deze wijze: het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegenen blindelings, als volkomen zeker, aan te nemen, die, in verloop van tijd, enz.

I. 179. Nog berispelijker zijn, in de tweede plaats, zulke volzinnen, waarin de schrijver meer heeft willen bijeenbrengen, dan gewoonelijk in éenen volzin kon begrepen worden, en die men dus niet volle recht overladen kan noemen. Het volgend voorbeeld is gewis, om onze meening op te helderen, en de waarheid

van ons gezegde te staven. Onderweg hadden Moses leerlingen, daartoe aanleiding nemende uit hetgeen hij van zijn lijden, dood en opstanding voorzegd had, welke voorzegging zij niet verstonden, dewijl zij steeds aan de oprigting van een aardsch koningrijk dachten, met elkander over den rang getwist, dien zij in zijn koningrijk bekleeden zouden. In dezen volzin heerscht blykbaar duisterheid en verwarring, en wordt het hoofd, denkbeeld, door de menigte van middendenkbeelden en tusschenzinnen, schier geheel verdrongen en onkenbaar gemaakt. Het enige middel, om dezen te zeer overladen volzin te herstellen, is dat men dien in twee volzinnen verdeelt, op deze wijze: onderweg hadden de leerlingen met elkander over den rang getwist, dien zij in het koningrijk van hunnen meester bekleeden zouden. De aanleiding tot dezen twist was hetgeen Moses van zijn lijden, dood en opstandinge voorzegd had; welke voorzegging zij niet verstonden, dewijl zij steeds aan de oprigting van een aardsch koningrijk dachten.

I. 180. Ten besluite van dit hoofdstuk, moeten mij nog eene enkele waarschuwing, rakende de aantrekking der volzinnen door middel der byvoegelijke naamwoorden en deelwoorden, in het midden brengen. Over 't geheel moet men dezelve niet be-
zigen, wanneer meer dan éen onderwerp in den volzin voorkomt, b. v.: mijn vader het begeerende, zal ik mij op reis begeven, voor: daar mijn vader het begeert. De eerste redenaar uitgesproken hebbende, trof een ander op, voor: nadat de eerste redenaar had uit-

gesproken. In een enkel geval nochtans kan men zich daarvan ook bij twee onderwerpen bedienen, gelijk wij, GENAAR zulks doet in de volgende plaats uit zijne Vaderlandsche Historie: 't gezag der Romeinen dus hand over hand toenemende, werd Cesar van de Edelen geboden, om Gallie te beschermen tegen de Germanen; voor: terwijl het gezag der Romeinen dus hand over hand toenam; en elders: de winter voorbij zijnde, maakte hij zich tegen 't voorjaar gereed, om den Germanischen vorlof ten einde te brengen; voor: als de winter voorbij was.

I. 181. In de tweede plaats moet men zich wachten van de bedoelde zamentrekking zoodanig te bezigen, dat het onzeker words, waarop het byvoegelijke naamwoord of deelwoord betrekkelijk zij, als: in diepen rouw gedompeld, zag ik haar bij het lijk van haren echtgenoot nederknielen; waar het deelwoord, dat volgens den zin tot haar behoort, volgens de natuurlijke woordschikking tot ik gebrags moet worden. Men moet dus hiervoor zeggen: ik zag haar, in diepen rouw gedompeld enz. Wanneer de onzekerheid door verschikking van het deelwoord of byvoegelijk naamwoord niet weg te nemen is, moet men de geheele zamentrekking laten varen, b. v.: ik verlies haar, van meedom schreiende. Zoo dit schreiende, 't welk tot ik en haar gebrags kan worden, tot het laatste behoort, moet men daarvoor zeggen: ik verlies haar, terwijl zij van meedom schreide. Doch, wordt de eerste persoon bedoeld, zoo kan men de onzekerheid door omzetting

wegnemen, als: schreiende verlies ik haar. Ook sluit sommijlen de zin zelve alle onzekerheid genoegzaam buiten, b. v. in het zeggen: vlies de ondeugd, zwart als de duisternis van den nachts, waar ieder terstond gevoels dat zwart tot ondeugd behoort.

E I N D E.

嘉永元年戊申九月稟准

SYNTAXIS.
OF
NEDERDUITSCH
WOORDVOEGING.

和蘭文典後編
成句論

作州箕作氏藏版

